

ΝΑΞΙΑΚΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΝΑΞΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

2 (2012)

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

**Luigi Guarchi, ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη
εξέταση διαφόρων ζητημάτων τῆς καθολικῆς
Ἐκκλησίας Νάξου [1723]**

**ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ
Ιστορικὸς**

Μὲ τὸν ὕδο «ἀποστολικὴ ἐπίσκεψη» στὴν τυπικὴ ὁρολογίᾳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐννοεῖται πνευματικός, διοικητικός καὶ οἰκονομικός ἔλεγχος τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἀπὸ εἰδικὰ ἔξουσιοδοτημένο ὄργανο, συνήθως μὲ τὸ ἀξίωμα ἐπισκόπου, ἀποκαλούμενο: «visitatore apostolico» (= ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης). Γιὰ τὴν πραγματοποίηση μάλιστα τακτικῶν ἀποστολικῶν ἐπισκέψεων στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὁ καρδινάλιος Γιουστινιάνι μὲ τὴν, ἀπὸ 25 Ιανουαρίου 1619, διαθήκη του (ποὺ ἀνοίχθηκε στὶς 27 Μαρτίου 1621 μετὰ τὴν ἐκδημίᾳ του) παρήγγειλε ὅτι ἀπὸ τὴν πρώτη δεκαετία μετὰ τὸν θάνατό του καὶ ἔξῆς, δηλαδὴ 1630, 1640 κλπ., ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποστέλλωνται δύο κληρικοὶ στὰ νησιὰ τοῦ ἀρχιπελάγους γιὰ «ἐπίσκεψή» τους, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν πατρίδα του Χίο, Μυτιλήνη, Εύβοια, Σάμο, Νάξο, Μύκονο, Μῆλο, κλπ. Γιὰ τὰ ἔξοδα τῆς «Missionē» (= Αποστολῆς) κατέλιπε 500 σκοῦδα (μὲ τὴν ἀνὰ δεκαετία ἀξιοποίησή τους), θέλησε δὲ ἡ ἐκλογὴ τῶν δύο κληρικῶν νὰ ἐνεργεῖται ἀπὸ τοὺς Guardiani et Officiali della Santissima Compagnia dell' Annunciata, κατὰ προτίμηση Τησουρίτες¹. Οἱ ἀποστολικοὶ ἐπισκέπτες, μετὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἐπισκέψεων, κατέγραφαν σὲ ἐκθέσεις-ἀναφορές τους μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὶς ἐκκλησίες ποὺ ἐπιθεωροῦσαν, ἔδιναν δὲ παράλληλα καὶ πολλὲς ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὶς περιοχὲς ποὺ ἐπισκέπτονταν, πολύτιμες γιὰ τὴν ιστορία τους.

Τέτοιες ἀξιόλογες ἀναφορὲς ἔχουμε ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τῆς Sacra Congregazione de Propaganda Fide (SCPF) τῶν ἀποστολικῶν ἐπισκεπτῶν:

- Fra Bernardo da Parigi, ἔτους 1652.
- Mons. Sebastiani, vescovo di Hierapoli, ἔτους 1667.
- Angelo Venier, vescovo di Tine, ἔτους 1678.
- Mons. Antonio Justinaini, vescovo di Sira (e Naxia), ἔτους 1702.

[Ἡ τελευταία ἐπίσκεψη εἶχε ἀνατεθεῖ μὲ ἐντολὴ (breve) τῆς 19 Οκτωβρίου 1691 στὸν Mons. Leonardo Balsarini, vescovo di Scio (Χίο), πλὴν ἡ πραγματοποί-

¹ Βατικανό, SCPF/Congreg. Particolari, vol. 48, 77.97^R-98^R.

ησή της δὲν ἔγινε δυνατή λόγω τῶν πολεμικῶν γεγονότων καὶ ταραχῶν στὴ Χίο ποὺ ἀνάγκασαν τὸν ἐπίσκοπο νὰ διαφύγει στὴ Βενετία καὶ κατόπιν νὰ ἐκλεγεῖ ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου. Ἐπίσκεψη εἶχε πραγματοποιήσει μόνο στὴ Σμύρνη, ἐνῷ τῇ συνέχισή της ἐνήργησε, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὁ σεβασμ. Justiniani].

— Mons. Vincenzo Castelli, archivescovo di Marchianopoli, ἔτους 1711, ποὺ διενεργήθηκε, κατὰ τὸ τμῆμα Σίφνου-Κέας-Θερμίων, ἀπὸ τὸν γραμματέα τῆς ἀποστολικῆς ἐπίσκεψης Smaragdo Rughieri καὶ

— Mons. Luigi Guarchi, vescovo di Santorini, ἔτους 1723 (ποὺ διενεργήθηκε τμηματικὰ κατὰ τὰ ἔτη 1721-1723)².

Ο τελευταῖος αὐτὸς ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κυρίᾳ ἔκθεση-ἀναφορά του, κατέγραψε σὲ ἴδιαίτερες σελίδες συγκεκριμένα ζητημάτα καὶ ὑποθέσεις ποὺ τοῦ ἀνέθεσε γιὰ ἔρευνα ἡ Sacra Congregazione, πρὸς τὴν ὅποια εἶχαν ὑποβληθεῖ κατὰ καιροὺς σχετικὰ αἰτήματα ἀπὸ ἐνδιαφερομένους τῶν νησιῶν. Τοῦτο συνάγεται καθαρὰ ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικὰ τῆς μερικῆς αὐτῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἐπισκόπου Guarchi, γραμμένης ἀπὸ τὸν γραμματέα τῆς ἀποστολικῆς ἐπίσκεψης δὸν Ἀγγελο Δαρζέντα, ἀπὸ τὴν ὅποια ἀποσπάσαμε τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Νάξο σημεῖα, κατὰ τὰ ἐπόμενα:

«Καταγραφὴ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐπίσκεψης ἐπὶ μερικῶν, ἰδιαιτέρας σημασίας, κατὰ τὴν Ἁγία Προπαγάνδα, ζητημάτων ποὺ ἔξετασε ὁ σεβασμιώτατος Luigi Guarchi, Ἀποστολικὸς Ἐπισκέπτης.»

Ἐχοντας σκοπὸ ό σεβασμιώτατος ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης κατὰ τὴ διενέργεια τῆς Ἐπίσκεψης νὰ μὴν παρεκκλίνει κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας νὰ τὴν ἐνημερώσει λεπτομερῶς καὶ μὲ μεγάλη ἀκρίβεια ἐπὶ μερικῶν ζητημάτων ποὺ ἀνέκυψαν ἀπὸ διάφορες προσφυγὲς ἢ ἐπίμονες πρὸς αὐτὴν ἐκκλήσεις, ἐκθέτει στὶς παροῦσες σελίδες, κατὰ τὶς δυνάμεις του, τὶς ἐπόμενες καταγραφὲς πρὸς διαφώτιστν τῆς ὥστε νὰ δυνηθεῖ νὰ πάρει τὶς κατάλληλες καὶ ὄριστικὲς ἀποφάσεις τῆς.

[...]

23. Ο σεβασμιώτατος ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης λυπήθηκε γιὰ τὴ δυσάρεση κατάσταση καὶ ἀθλιότητα ποὺ ἐπικρατεῖ στὴ Μητρόπολη τῆς Νάξου ἀπὸ τὰ πολλὰ δεινὰ ποὺ ἐπέπεσαν κατὰ τέτοιον τρόπῳ ὥστε γιὰ ἔνα διάστημα ὁ σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος νὰ ἀναγκασθεῖ νὰ ἐνεργεῖ αὐτοπροσώπως ὅλες τὶς ὑπηρεσίες καὶ ἱεροπραξίες, ἀκόμη καὶ νὰ κλείσει τὸν καθεδρικὸ ναό, μὲ μεγάλο πόνο τοῦ καλοῦ Λαοῦ, στὴν ἐπιδιώξη μιᾶς ἀποτελεσματικῆς παραίνεσης πρὸς τοὺς ιθύνοντες τῆς Λατινικῆς Κοινότητος προκειμένου νὰ διακόψουν τὶς ἐπικίνδυνες ἐνστάσεις τους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν κληρικῶν τῆς· ἔτοι ἔδειξαν καὶ αὐτοὶ φανερὰ σημάδια μετάνοιας γιὰ τὶς στενοχώριες ποὺ δοκίμασαν μὲ σχετικὴ παράκληση πρὸς τὴν ἀγιότητά του, ὅπότε ἐκτιμήθηκε ὅτι δὲν πρόκειται πλέον νὰ συνεχίσουν, μόνο προσέθεσαν ξεκαθαρίζοντας ὅτι ἀπὸ

² Οἱ ἐκθέσεις τῶν ἐπισκεπτῶν ἀνήκουν στὸ Βατικανό, SCPF/Visite e Collegi, vol 31, 32, 38, 39.

κάποιαν <κακή> ὡρα προέκυψαν τὰ ἐκτεθέντα συμβάντα λόγω τῆς ἀνάγκης νὰ συντρέξει πράγματι συμμετοχὴ γιὰ βοήθεια τῶν νησιῶν μὲ ἐλεημοσύνες καὶ κάποιαν ἔξτρα ἐπιχορήγηση τῶν κληρικῶν.

24. Κατὰ τὴ διενέργεια τοῦ ἐλέγχου ὁ σεβασμιώτατος ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης παρατίρησε ὅτι τὰ ὑπάρχοντα σήμερα εὐεργετήματα («κανονικάτα») τῆς μητροπόλεως Νάξου ἀποδίδουν ἔσοδα σὲ ίκανονοποιητικὸ βαθμό, πλὴν σὲ ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὰ (τὰ κανονικάτα) ἔχουν σφετερισθεῖ ἀρκετὰ τριμερῆ («τριένια») μεταξὺ δ' αὐτῶν εὑρῆκε καὶ ἔνα, λεγόμενο τῆς Αγίας Αἰκατερίνης, ὅπως ὅμως διεπίστωσε δὲν ὑπάρχει ἐπιθυμία ἀποδοχῆς του ἐξ αἰτίας τῶν ἀνωτέρω γεγονότων-κατηγοριῶν γιατὶ ἀν καὶ ἀπέδιδαν ὑπὲρ τοῦ φέροντος τὸ εὐεργέτημα γιὰ νὰ τελοῦνται λειτουργίες, δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα νὰ εἰσπραχθεῖ ἀπ' αὐτὸν κάποια οἰκονομικὴ βοήθεια γιὰ τὴ συντήρησή του· ἀλλά, μὲ τὴν ἔνωση μὲ κάποιο ἄλλο κανονικάτο δὲν θὰ εἶναι πλέον μεγάλη δυσκολία νὰ βρεθεῖ κάποιος ποὺ θὰ τὸ ἀποδεχτεῖ κατὰ τοὺς ὄρους τοὺς περιεχομένους στὴν ιδιαιτέρᾳ, πρὸς διάθεσιν κανονικάτων, παράγραφο τοῦ γενικοῦ ἐλέγχου, μετὰ τὴν ἐκκαθάριση τῶν σχετικῶν δικαιολογητικῶν.

25. Ο σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος προσκλαίονταν ὅτι εἶναι σοβαρὸ τὸ γεγονὸς τῆς μὴ προσφορᾶς, ἔστω ἐλαχίστης, ἀπὸ τοὺς <μοναχοὺς> Minor Osservanti, οἱ ὄποιοι τηροῦν τώρα μὲ τὸ μοναστήρι τους ἀπόσταση ἔξαρ- τώμενοι ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τῆς Κάντια (= Ήράκλειο, Κρήτης) ἀπὸ τοὺς ὄποιους δὲν ἔχει κανένα πνευματικὸ ὄφελος γιατὶ δὲν κάνουν ἔθιμοτυπία, οὔτε κηρύγματα, οὔτε ἄλλες ἐκδηλώσεις πνευματικῆς ἀνάπτυξης τοῦ λαοῦ· συχνὰ ὅμως ὑπηρετοῦν σκάνδαλα ώς καλὸ παράδειγμα· τί καλὰ ποὺ θὰ ἥταν ἀν αὐτὸ τὸ μοναστήρι διέθετε τὰ ἀγαθά του γιὰ τὴ λειτουργία ιερατικῆς σχολῆς, ἢ, λόγω τῆς ἀπομονωμένης θέσης του, γιὰ νὰ κάνουν τὶς πνευματικὲς ἀσκήσεις τους ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τῶν αἰδεσίμων πατέρων τοῦ Ἰησοῦ, ἀντὶ νὰ συντελοῦν στὸν ἔρχομό ἄλλης λατρείας, πρᾶγμα περιττό, ἀφοῦ οἱ δύο λατρείες, μία αὐτὴ τοῦ Τάγματος τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ ἄλλη τῶν πατέρων Καπουτσίνων, εἶναι ἀρκετὲς γιὰ ὅλες τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες τῶν ψυχῶν· ὁ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης δὲν θὰ παραλείψει στὴν κεντρικὴ ἔκθεση τῆς ἐπισκέψεως νὰ ξεκαθαρίσει λεπτομερῶς τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν τοῦ μοναστηρίου καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀποδόσεών τους, τὸ ὑψος στὸ ὄποιο ἀνέρχονται καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν λειτουργῶν ποὺ πρέπει νὰ τελοῦνται γιὰ τὰ ἐν λόγῳ ἀγαθά, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τῶν εὐεργετῶν, ὡστε ἡ Αγία Προπαγάνδα νὰ εἶναι ἀρτια ἐνημερωμένη πόσοι κληρικοὶ ἐνάγονται στὸ ζήτημα καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τοὺς γνωρίσει προκειμένου νὰ μὴ θιγοῦν ἐκεῖνοι μὲ τὶς καλὲς συνήθειες ποὺ διαβιοῦν μὲ ἀσκήσεις εὐσέβειας τῶν ἀληθινῶν ιεραποστόλων ἢ νὰ ἀποστείλει ἄλλους ως ἐργάτες ἄλλης λατρείας· τὸ ὄνομα τοῦ προϊσταμένου ποὺ διοικοῦσε τὸ μοναστήρι κατὰ τὸν χρόνο τῆς Ἐπίσκεψης εἶναι φράτε Girolamo António ἀπὸ τὴ Βενετία καὶ ὁ λαϊκὸς φράτε Luigi, ἀπὸ τὴ Βενετία, ἐπίσης. Ο προηγούμενος προϊστάμενος πέρασε στὴν καλύτερη ζωὴ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1723. Τὰ σκάνδαλα

ποὺ ἀναφύονται ἀπὸ τοὺς πατέρες τῶν Minori Osservanti (= Φραγκισκανῶν) εἶναι ὅτι ἐπιτρέπουν τὴν εἴσοδο στὸ μοναστήρι τους γυναικῶν, ὅπως καὶ ἀνδρῶν, χωρικῶν βέβαια, γιὰ διασκέδαση καὶ χορό, ὅπως σὲ πανηγύρια, κατὰ τὶς ἑτήσιες ἔορτὲς σὲ ἀρκετὰ κοντινὰ χωριὰ τοῦ μοναστηριοῦ, ἢ ποὺ ὁργανώνουν στὴν πόλη πρόσωπα κατὰ διάφορες περιστάσεις, κυρίως Ἑλληνίδες ἢ καὶ γυναικες λατινικοῦ δόγματος ποὺ συγκεντρώνονται πολλὲς φορὲς σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι καὶ χορεύουν ἢ κάνουν ἄλλες ἀπρέπειες, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πηγαίνουν στὰ πανηγύρια καὶ ἀναπτύσσουν ἐλευθεριότητα.

Τὸ μοναστήρι εἶναι μακρὺ ἀπὸ τὴν πόλη περὶ τὰ δύο μίλια καὶ δὲν προσέχουν ὅσο ὄφείλουν τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων, τὴν καταγραφὴ τῶν ὄποιων, ὅπως προελέχθη, θὰ περιλάβει <ό ἐπισκέπτης> στὴν κεντρικὴ ἔκθεσή του· αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ εἶναι ίκανοποιητικὰ γιὰ τὴ συντήρηση δύο κληρικῶν καὶ ἐνὸς λαϊκοῦ, μὲ ἀξιοπρέπεια φυσικά, ποὺ θὰ ἔχουν καὶ κάποιαν ἐνίσχυση ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς μητροπόλεως Νάξου· τὸ μοναστήρι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακατασκευαστεῖ κατὰ κάποιον καλὸ τρόπο μὲ δαπάνη πού θὰ ἀνέλθει σὲ ἑκατὸ πιάστρες τρέχοντος νομίσματος, ἀλλὰ μὲ τὸ ἔξοδο αὐτὸ θὰ εἶναι στὴν ἐντέλεια καὶ δυνατὸν νὰ κατοικηθεῖ ἀπὸ ὄποιονδήποτε, κατὰ τὶς διαταγὲς τῆς Αγίας Προπαγάνδας, ἐὰν δὲ τὸ μετατρέψει σὲ Ιερατικὴ Σχολή, ὁ καθ' ἔνας δὲν θὰ παραλείψει νὰ συνεισφέρει γιὰ τὴ διατήρησή του. Τόσα καὶ τοιαῦτα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν ἀποστολικὸ ἐπισκέπτη περὶ τοῦ θέματος τούτου.

26. Η Αγία Προπαγάνδα θὰ μπορεῖ ἀπ' ἕδω καὶ στὸ ἔξῆς νὰ μὴν ἐπιμένει σὲ ὅ, τι ζητᾶ προκειμένου νὰ προέλθει σὲ ἐλάφρυνση τοῦ κανονικάτου τοῦ καντόρε δὸν Νικολάου Σουμαρίπα, ὁ ὄποιος μὲ πολλὲς ἀναφορές του ἔχει δηλώσει ὅτι ἡ θέση του ἔχει ἐπιδεινωθεῖ ἀπὸ διαταγὴ τοῦ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Νάξου μὲ τὴν ὄποια ὑποχρεώνεται νὰ πληρώνει γι' αὐτὸ τὸ κανονικάτο, ὅπως καὶ οἱ διάδοχοί του στὴν εἰρημένη καντορία, πρὸς τὴν ἔδρα τῶν πατέρων Ιησουϊτῶν τῆς ιδίας πόλης ἔνα κάποιο ἐτήσιο ποσὸν γιὰ ἔνα τεμάχιο χωραφοῦ ὀνομαζόμενο *Trombadoro* τὸ ὄποιο ἀνήκει στὸ εἰρημένο εὐεργέτημα (*beneficio*), ποὺ κατέλιπε ἀπὸ τὸ 1600 ὁ Νικολὸς Δέσδες καὶ ὁ γιός του Μάρκος στὴν Αδελφότητα τῆς Πλαναγίας Καζάτζας, τὴν ὄποια οἰκειοποιήθηκαν οἱ εἰρημένοι πατέρες, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης εἶναι προσεκτικὸς στὴν ἔξέταση παρόμοιας ἀξιωσης, προσκάλεσε τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη πλευρά, ὅποτε παρουσίασε ὁ δὸν Νικολὸς Σουμαρίπας μία πράξη ποὺ ὑπεγράφη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ αἰδέσιμου πατέρα γενικοῦ διοικητοῦ Κωνσταντινούπολεως Ιάκωβου *Brugno* στὴν ὄποια διατυπώνεται ὅτι εἶναι στὴν ἐλεύθερη προαιρεση τῶν κατόχων τοῦ συχνὰ μνημονευομένου κανονικάτου καὶ τῶν διαδόχων τους νὰ δίδουν μία ὅρνιθα· ὡς ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐνοχλεῖται *perpetuis temporibus* ὄποιοδήποτε πρόσωπο εύρισκεται νὰ κατέχει τὴν καντορία, τόσο μάλιστα ὅσο ὁ παρὸν προϊστάμενος τῆς εἰρημένης Διοικήσεως <ἐνν. τῶν Ιησουϊτῶν>, ὁ πάτερ *Andriano Verteau* ἔχει ἀποδεχτεῖ νὰ μὴν ἐναντιώνεται.

27. Τέλος, ἀναφορικὰ μὲ τὴν πληροφορία ποὺ ἔδωσε ὁ ἀνωτέρω ἀρχιεπίσκοπος Νάξου στὴν Ἁγία Προπαγάνδα ὅτι οἱ πατέρες Καπουτσῖνοι ἔδω καὶ τρία ἡ ἐπὶ πλέον χρόνια ἔχουν ἐγκαταλείψει τὶς ἀποστολές καὶ μοναστήρια τους στὰ νησιὰ τῆς Πάρου, Ἀνδρου καὶ Μήλου, ὁ σεβασμιώτατος ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης ἐπεδίωξε νὰ διακριθῶσει κατὰ πόσον ἀληθεύει ἡ πληροφορία, πλὴν δὲν ἔγινε δυνατό, ὅμως σήμερα εἶναι ἐνισχυμένες οἱ ἀποστολές, πλὴν ἐκείνης τῆς Μήλου, ἔχει ὅμως δοθεῖ υπόσχεση τοῦ πρὸ custode Tomaso da Parigi στὸν ἀποστολικὸ ἐπισκέπτη ὅτι σύντομα θὰ ἀπο- στείλει καὶ σ' αὐτὸ τὸ νησὶ τῆς Μήλου καὶ γιὰ ἐπιβεβαίωση τῆς ύπόσχεσης τοῦ ἀνακοίνωσε ἐπὶ πλέον τὰ ὄνόματα τῶν κληρικῶν ποὺ ἀπεστάλησαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Γενικὸ Προϊστάμενο τοῦ Τάγματος αὐτοῦ Γάλλων πατέρων.

— Padre Angelo M. Romano, στὸ Πέραν Κωνσταντινουπόλεως, στὸν Ἅγιο Λουδοβίκο.

— P. Prospero Mª da Malsa, στὸν Γαλατὰ Κωνσταντινουπόλεως, στὸν Ἅγιο Γεώργιο.

— P. Antonio Mª da Verona, στὸ Πέραν ΚΠόλεως, στὸν Ἅγιο Λουδοβίκο.

— P. Gregorio da Busto, στὴ Χίο.

— P. Clemente Romano, στὴ Σύρα.

— P. Antonio da Idelvesaro, στὴν Πάρο, προϊστάμενος.

— P. Fortunato da Bologna, στὴν Πάρο.

— P. Giuseppe Mariada Lessena, στὴν Αθήνα.

— P. Egidio da Bassano, λαϊκός, στὸ Πέραν Κωνσταντινουπόλεως, στὸν Ἅγιο Λουδοβίκο.

— F. Sdicola da Foligno, στὴ Νάξο.

— F. Felice da Gubio, στὴν Ἀνδρο³.

³ SCPF/Congreg. Particolari, vol. 66, 77. 160^v - 161^v.

ΝΑΞΙΑΚΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΝΑΞΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

3-4 (2013-2014)

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

«Η εύρωπαική πορεία» του Θεοφάνους Μαυρογορδάτου, πρώην μητροπολίτου Παροναξίας (1671-1677)

ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΓΜΕΩΝΙΔΗΣ

Τσιτορικός

Είσαγωγικά

Γιὰ είκοσιπέντε περίπου χρόνια (1643-1667) τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ, ιδιαίτερα, τὰ «ἀρχιερατικά» πράγματα τῆς μητροπόλεως Νάξου καὶ Πάρου, τελοῦσαν σὲ μόνην ἀναστάτωση κατὰ τὰ ἥδη γνωστὰ μὲ πολλὲς λεπτομέρειες ἀρχειακῶν πηγῶν¹. Ἐχουν λ.χ. ἐπισημανθεῖ ἡ ταύτοχρονη ὑπαξή δύο μητροπολιτῶν στὸν θρόνο, δηλαδὴ τοῦ νομίμου Μακαρίου (1657-1667), ἐγκατεστημένου στὴν Κωνσταντινούπολη χωρὶς νὰ κατέλθει ποτὲ στὴν ἔδρα του ἐπὶ δέκα συναπτὰ ἔτη καὶ τοῦ καθηρημένου Νικοδήμου Γεράρδη, τοῦ Ναξίου, ποὺ παρέμενε αὐθαίρετα στὸν θρόνο καὶ τὴ διαπούμανση Κλήρου καὶ Λαοῦ ἐν μέσῳ σοβαρῶν δυσχερειῶν ἀπὸ τὰ πολεμικὰ γεγονότα μεταξὺ Τουρκίας-Βενετίας (1645-1669), παραλόγων οἰκονομικῶν ἀξιώσεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ πολιτικῶν ἐπιδιώξεων τῆς Βενετίας πού, διὰ τοῦ ναυάρχου τῆς Φραγκίσκου Μοροζίνη, εἶχε διορίσει γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα (Ιανουάριος-Ιούνιος 1661) καὶ τρίτον μητροπολίτη, τὸν Ζακύνθιο Ιωσήφ Δόξα².

Ἐπί τέλους, κατὰ Μαΐου τοῦ 1667, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀπεφάσισε νὰ ξεκαθαρίσει τὰ πράγματα καὶ νὰ δώσει ἔνα τέλος, ὅπως ἥλπιζε, στὴν ἀπαράδεκτη ἑκείνη κατάσταση. Πρῶτα-πρώτα προήλθε στὴν καθαίρεση τοῦ Μακαρίου «φανέντος ἀναξίου καὶ ἀπροσφόρου πρὸς ἀρχιερατείαν καὶ μὴ καταδεξαμένου χρόνους ἥδη δέκα, παραγένεσθαι καὶ ἐπιλάβεσθαι τῆς ἐπαρχίας» καὶ τὴν ἀναγνώριση ὡς νόμιμης τῆς, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1657, καθαίρεσης τοῦ Νικοδήμου, ὡστε νὰ χηρεύσει ὁ θρόνος καὶ προέλθει σὲ κανονικὴ ἐκλογὴ ἀρχιερέως. Ή ἐκλογὴ πραγματοποιήθηκε στὶς 5 Ιουνίου 1667 μὲ ἀνάδειξη σὲ μητροπολίτη Παροναξίας τοῦ ιερομονάχου καὶ πρωτοσυγκέλλου τῆς μητροπόλεως Σμύρνης Θεοφάνους Μαυρογορδάτου. Ὁπως ἀναφέρεται ἡ ἐκλογὴ ἔγινε κατόπιν μεγάλης περίσκεψης τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων, οἱ ὅποιοι ἀνεγνώρισαν στὸ πρόσω-

¹ ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΓΜΕΩΝΙΔΗΣ, «Οἱ ἀρχιερατικὲς ἐναλλαγὲς στὴ Μητρόπολη Παροναξίας, 1632-1670, Τσιτορικὰ Στοιχεῖα ποὺ ἀγνοήθηκαν», Αρχατός Ι/4 (Αὔγουστος-Οκτώβριος 1997), σελ. 5-32.

² Αὐτόθι.

πό του «τὸν δυνάμενον, σὺν Θεῷ συλλήπτοι, τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐπισυστῆσαι καὶ ἀναζωπυρῆσαι»³ μετὰ τὶς προηγηθεῖσες μεγάλες περιπέτειές της.

Ο Θεοφάνης, μετὰ τὴν ἐκλογή του, κατῆλθε στὴ Νάξο καὶ ἀνέλαβε τὴ διαπομανση τοῦ ποιμνίου του, πλήν διέψευσε τὶς προσδοκίες τοῦ Πατριαρχείου, κατὰ τὰ κατωτέρω.

Ἡ ἀρχιερατεία στὴ Νάξο καὶ ἡ φυγὴ στὴ Ρώμη

Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν ἀρχιερατεία τοῦ Θεοφάνη Μαυρογορδάτου στὴ Νάξο κατὰ τὰ δυόμισυ περίπου χρόνια ποὺ παρέμεινε στὴν ἔδρα του (Ιούνιος 1667 - Δεκέμβριος 1670), ὅσες τούλαχιστον ἀπεκάλυψε ἡ ιστορικὴ ἔρευνα, εἶναι ἐλάχιστες. Αναφέρεται λ.χ. ὅτι ὑπῆρξε διακεκριμένος ἵεροκήρυκας, ὅτι παρὰ τὶς προσπάθειές του, δὲν ἐπέτυχε τὴν ἴδρυση σχολείου λόγω ἀνυπέρβλητων δυσχερειῶν⁴, ὅτι τὸ 1668 «ἐκέλευσε ἐν τῷ καστελίῳ Παροικίᾳ ἄνδρα τίμιον καὶ ἄξιον ἰερεῖ τινι Ἐλευθερίᾳ τὴν κλύσιν Λουρδᾶς» στὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτοφύλακος⁵, ὅτι τὸ 1670, Φεβρουαρίου 18, ὑπέγραψε χρεωστικὸ ὄμόλογο 550 ορεαλίων πρὸς τὸν οἰκονόμο Μυκόνου παπα-Μάρκο, ἀπὸ τὸν ὥποιο ἐξαγόρασε «τὸν Αἴβαζη τὸν σκλάβο Μανησαλῆ» μὲ τὴν ὑποχρέωση ἐξόφλησης τοῦ ποσοῦ «εἰς διορίαν μῆνες ἔξι» πρὸς 10%.

Σ' αὐτὴν τὴν πράξη, πολὺ περίεργη μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα, ὑπάρχει ἔξῆγηση, ὅτι δηλ. ἡ τουρκικὴ κυβέρνηση εἶχε ὑποχρεώσει τοὺς νησιῶτες νὰ ἔξαγοράζουν Τούρκους σκλάβους καὶ, ἐν συνεχείᾳ, νὰ τοὺς ἐλευθερώνουν μὲ ἀμοιβή⁶. Σ' αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴ θὰ ἀπέβλεπε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Θεοφάνης ἀπὸ τὸν διακεκριμένο, προφανῶς, Τούρκο σκλάβο, γιατὶ ἀντιμετώπιζε πρόβλημα μὲ τὰ οἰκονομικὰ βάροι τῆς ἐπαρχίας του, ὅπως οἱ προκάτοιχοί του.

Διακρίθηκε ὅμως σὲ ἄλλες δραστηριότητες ὁ Θεοφάνης κατὰ μαρτυρία μηνὸς Αὔγουστου 1671 τοῦ νούντσιου τοῦ Βατικανοῦ στὴ Βενετία πρὸς τὸν νεοδιορισμένο πρέσβυτο (βαῖλο) τοῦ Βενετικοῦ Κράτους στὴν Κωνσταντινούπολη Giacomo Querini ἐνόψει τῆς ἀναχώρησής του γιὰ τὴν Τουρκία, ὅτι «ὁ ρηθεὶς Ιεράρχης τῆς Νάξου εἶναι ἡδη γνωστὸς εἰς ἐκεῖ Ἰησουΐτας καὶ Καπούτσινους καὶ εἰς τὸν Λατīνον Αρχιεπίσκοπον καὶ εἰς ἄλλους καθολικοὺς ὡς θιασώτης τῆς Καθολικῆς πίστεως καὶ ἔκαμεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του πολλὰς διευ-

³ Αὐτόθι.

⁴ ΙΑΚΩΒΟΣ ΕΜΜ. ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ, *Ἡ Ιερὰ Μητρόπολις Παροναξίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, ΟΝΑΣ, Αθήνα, 1991, σελ. 80, 95.

⁵ ΣΙΜΟΣ ΜΙΛΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, «Ἀνάδειξη στὸ ὄφθικο τοῦ χαρτοφύλακα τοῦ ἱερέως Παροικίας Ελευθερίου Λουρδᾶ (1668)», *Παριανά* 116 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2010), σελ. 81-83.

⁶ Σιφιακά 18 (2010), σελ. 24.

κολύνσεις ύπερ αύτῶν, ώς γίνεται τοῦτο δῆλον ἀπὸ τὰς πιστοποιήσεις τὰς δοθείσας εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Γραμματέα Μπαλδέσκι»⁷.

Γιὰ τὶς σοβαρὲς προθέσεις τοῦ Θεοφάνη ύπερ τοῦ Καθολικισμοῦ εἶχαν ἀποστείλει σχετικὲς πιστοποιήσεις τους στὸν Γραμματέα τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Νάξου Βαρθολομαῖος, ιησουΐτες καὶ καπουτσῖνοι μοναχοὶ καὶ ἄλλοι καθολικοὶ τῆς Νάξου, ὅπου φαίνεται πῶς, μετὰ ἀπὸ σοβαρὲς συζητήσεις, εἶχαν καταλήξει, «ὅρθόδοξος» ιεράρχης καὶ καθολικοί, στὸ συμπέρασμα καὶ ἀπόφαση ὅτι μποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν Ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς, μὲ ὑπαγωγὴ τῆς δεύτερης στὴν πρώτη, βάσει συγκεκριμένου σχεδίου μὲ τὴν ὑποστήριξη καὶ ἄλλων ὄρθιοδόξων ἀρχιερέων, φίλων τοῦ Θεοφάνη τῆς Νάξου καὶ φιλοκαθολικῶν!

Φαίνεται πῶς τὸ σχέδιο αὐτὸ τῶν Ναξίων καθολικῶν καὶ «ὄρθιοδόξου» ἀρχιερέως περιεῖχε σοβαρὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπιτυχία του, ὡστε νὰ γίνει δεκτὸ ἀπὸ τὸ Βατικανὸ καὶ νὰ προχωρήσει στὴν ἔφαρμογή του. Πρὸς τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ζητήσει τὴ συνδρομὴ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας διὰ τοῦ νούντσιου τῆς Βενετίας, ὁ ὅποιος ἐπισκέφθηκε τὸν νεοεκλεγέντα τὸν Αὔγουστο τοῦ 1671 πρέσβυ (βάλο) τῆς Γαληνοτάτης στὴν Κωνσταντινούπολη Giacomo Querini, στὸν ὅποιο ἔξεθεσε λεπτομερῶς τὸ σχέδιο. Ο Querini ἀπάντησε στὸν νούντσιο ὅτι ἡ Βενετία δὲν εἶχε ποτὲ ἀναμιχθεῖ σὲ παρόμοια ζητήματα, ὑπέβαλε ὅμως τὸ ἐν λόγω σχέδιο μὲ ἕκθεσή του στὴ Γερουσία. Αποστάσματα τῆς ἔκθεσης ἔχουν ως ἔξῆς:

«... Εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κων/πόλεως ὑφίσταται τῷρα μέγα σχίσμα, διότι οἱ ὑποψήφιοι πατριάρχαι εἶναι τέσσαρες: Μεθόδιος, Παρθένιος, Παϊσιος καὶ Διονύσιος. Ἐξ ἄλλου, ὅκτω Ἐλληνες μητροπολῖται εἶναι κρυφὰ καθολικοὶ καὶ θεόμοι θιασῶται τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Οὗτοι τρέφουν ἀπὸ καιροῦ τὰ αἰσθήματα ταῦτα, ἀλλ' ἐδίσταζον, ἐκ φόβου μήπως ἀποκαλυφθοῦν, νὰ τὰ ἐκδηλώσουν. Τῷρα ὅμως νομίζουν ὅτι ἐπῆλθεν ἡ κατάλληλος ὥρα, ἵνα προβοῦν εἰς τὸ πραξικόπημα, ἐπιτυγχάνοντες, ὡστε νὰ καταλάβῃ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον εἰς καθολικός, ὅστις θὰ παρεχώρῃ εἰς ὅλους τοὺς μισσιοναρίους τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας νὰ διαδώσουν τὴν Καθολικὴν Πίστιν. Ἐκ πείρας ὅμως γνωρίζουν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου δύσκολον, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἡ ὑποστήριξις πρεσβευτοῦ τινὸς μεγάλης Δυνάμεως ἐν Κων/πόλει... Οἱ ἐν λόγω μητροπολῖται ἀνέφερον ὅτι δύναται διὰ πολὺ μεγαλύτερον λόγον νὰ ἐκλεγῇ καὶ διατηρηθῇ εἰς Καθολικὸς Πατριάρχης, ἀν οἱ Καθολικοὶ πρεσβευταὶ καὶ ἴδια ὁ τῆς Αύλῆς τῆς Βιέννης, ὁ τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τῆς Γαληνοτάτης Αὐθεντίας τῆς Βενετίας θήθελον τὸν προστατεύσει. Οἱ ἐν λόγω μητροπολῖται εἶναι: ὁ Ἰγνάτιος τῆς Χίου, ὁ Ἰάκωβος τῆς Ἀνδρου, ὁ Ιωσήφ ἐπίσκοπος τῆς Σάμου, ὁ Παρθένιος

⁷ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ, «Πατριαρχικά, ἦτοι Ανέκδοτοι Πληροφορίαι σχετικά πρὸς τοὺς Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1556-1702», *Πραγματείαι τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν*, τόμ. 15, ἀριθ. 4, ἐν Αθήναις, 1951, σελ. 79-82.

ἀρχιεπίσκοπος Μυτιλήνης, Παρθένιος μητροπολίτης Μεθύμνης, Ζαχαρίας μητροπολίτης Μελενοίου καὶ (Νάξου) Θεοφάνης.

Οἱ ἐν λόγῳ μητροπολῖται ἀπέστειλον ἔνα ἑξ αὐτῶν, ἥτοι τὸν Μητροπολίτην τῆς Νάξου, εἰς Ρώμην, ἵνα ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ Ἁγίᾳ Ἐδρᾳ καὶ τῷ Ιερῷ Σωματείῳ τῆς Προπαγάνδας νὰ διαβιβασθοῦν θεομαὶ συστάσεις πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ Αὐτοκράτορα, πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ τὴν Δημοκρατίαν τῆς Βενετίας, ὅπως ὑποστηριχθῇ τὸ ἴερὸν τοῦτο σχέδιον καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ποθούμενον, ἃν δοθοῦν εἰς τοὺς Πρεσβευτὰς ὡρισμέναι ἔγγραφοι διαταγαῖ⁸...».

Παρὰ ταῦτα, στὴ Νάξο φαίνεται πῶς τὰ πράγματα δὲν ἔξελίχθηκαν ἀπλὰ καὶ εὔκολα, ἀλλὰ ἐπεισοδιακά. Σὲ ἐπιστολὴ ἀδήλου συντάκτη, ἔτους 1671, τοῦ Αρχείου τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, περὶ διαφόρων γεγονότων ποὺ ἔλαβαν χώραν στὴ Νάξο, σημειώνεται ὅτι «ὁ Θεοφάνης, σὲ συνεργασίᾳ μὲ Λατīνο κληρικοῦ δημιούργησε ἐκεῖ ἐνωτικὸ κλῖμα ποὺ ἐπέφερε ἀναστάτωση» στὴν κοινωνία τοῦ νησιοῦ, γεγονός ποὺ τὸν ἀνάγκασε «νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ σεβασμιωτάτου Πόλλα <Βαρθολομαίου, Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Νάξου> προκειμένου νὰ μεταβῇ στὴ Ρώμη γιὰ νὰ ζητήσῃ <δῆθεν> ἐλεημοσύνη ὥστε νὰ ἔξιφλήσῃ τὰ χρέη του...»⁹.

Ο Θεοφάνης ἐγκατέλειψε τὴν ἔδρα τοῦ στὶς ἀρχὲς Δεκεμβρίου 1670 μὲ πλοϊο ποὺ εἶχε προορισμὸ του τὴ Βενετία. Υπάρχει σχετικὴ μαρτυρία τοῦ canonico Giovanni d'Aviano ὁ ὅποιος, σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 31ης Ιανουαρίου 1671 πρὸς τὴν Ὀργάνωση Ἁγία Προπαγάνδα τῆς Ρώμης ἔγραψε ἀπὸ τὴ Βενετία ὅτι ὁ Θεοφάνης εὑρίσκετο ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν στὸν χῶρο τῆς καραντίνας τῆς πόλης τῶν δόγηδων. Ανέφερε συγκεκριμένα:

«Λαμβάνω ἀπὸ τὸ λαζαρέτο τῆς πόλεως πολλὲς ἐπιστολὲς τοῦ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Νάξου, ὁ ὅποιος ἐγκατέλειψε ἐκεῖνα τὰ μέρη τῶν σχισματικῶν <ἐννοεῖ τοὺς ὄρθιοδόξους> καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ δηλώσει ὑποταγὴν καὶ νὰ ἀναγνωρίσει τὸν Κύριο μας» <δηλ. τὸν Πάπα¹⁰>. Όχι «γιὰ νὰ ζητήσει ἐλεημοσύνη προκειμένου νὰ ἔξιφλήσει τὰ χρέη του», ἀλλὰ γιὰ νὰ προσέλθει στὸν Καθολικισμό, ὅπως ξεκαθάριζε ὁ ἴδιος στὶς ἐπιστολές του ἀπὸ τὸ λαζαρέτο πρὸς τὸ Giov. d'Aviano.

Ο Θεοφάνης λοιπόν, ἀφοῦ παρέμεινε ἀρκετὲς ἡμέρες στὴ Βενετία (στὶς 7 Μαρτίου 1671 καὶ ὁ ἐκεῖ νούντοιος τοῦ Βατικανοῦ ἐπίσκοπος di Castagine, σὲ γράμμα του πρὸς τὴν Προπαγάνδα ἀνέφερε γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Θεοφάνη στὴν πόλη)¹¹, ἐπῆγε στὴ Ρώμη ὅπου παρέμεινε μέχρι τὶς ἀρχὲς Ιουλίου. Κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονὴν του προσχώρησε ἐπίσημα στὸν Καθολικισμό, γιὰ νὰ ισχυροποιήσει, προφανῶς,

⁸ Αὐτόθι.

⁹ SCPF/SCR.ARCIP, 2Δ, 99^R.

¹⁰ Αὐτόθι, 124^R.

¹¹ Αὐτόθι, 148^R.

τις θέσεις και ἐπιδιώξεις του στὴν ἔφαρμογὴ τοῦ σχεδίου ὑπαγωγῆς τῆς Ορθόδοξης στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ συζητήσεις-διαπραγματεύσεις του μὲ τοὺς ὑπευθύνους τῆς Προταγάνδας στέφθηκαν ἀπὸ ἐπιτυχίᾳ.

τοὺς ὑπευθύνους τῆς Προπαγάνδας ωτεφοιτικάν από την παραγωγή της στην Κωνσταντινούπολη (ὅπως παλαιότερα ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου Λούκαρη μὲ τὶς γνωστὲς συνέπειες)¹², μποροῦσε νὰ ἐπιτύχει ἀπὸ μιὰν ὄμάδα ὁρθοδόξων ἀρχιερέων-προαξικοπηματιῶν πολὺ ἀπλὰ καὶ χωρὶς ἄλλες συνέπειες· ή Προπαγάνδα δὲν εἶχε νὰ χάσει τίποτε καὶ βέβαια ἀποδέχτηκε τὰ προτεινόμενα ἀπὸ τὸν Θεοφάνη. Κατέστρωσαν μάλιστα καὶ ἔνα πρόγραμμα περιοδειῶν-δραστηριοτήτων του μὲ συγκεκριμένους στόχους καὶ ἐπέστρεψε στὴ Βενετία, ὅπου ἔφτασε στὶς 17 Ιουλίου, ἡμέρα Δευτέρᾳ¹³.

στις 17 Ιουλίου, ήμέρα Δευτέρα¹³. Έπισκέφθηκε άμεσως τὸν νούντσιο, στὸν ὅποιο παρέδωσε τὶς ὁδηγίες τῆς Προπαγάνδας προκειμένου νὰ ζητήσει τήν, μετὰ τὸ πραξικόπημα στὴν Κωνσταντινούπολη, ὑποστήξῃ τοῦ σχεδίου ἐκλογῆς φιλοκαθολικοῦ πατριάρχη, κατὰ τὰ ἥδη ἐκτεθέντα, μὲ μεσολάβηση δὲ τοῦ νούντσιου ἔγινε δεκτὸς σὲ ἀκρόαση ἀπὸ τὸν βάιλο Querini, ὁ ὅποιος τοῦ ἔξασφάλισε εὐχαρίστως καὶ πλοιο γιὰ νὰ μεταβεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, πρῶτο σταθμό, ὅπως φαίνεται, τῶν ὑποχρεώσεων ποὺ ἀνέλαβε κατὰ τὸ σχέδιο. Εἶναι ἄγνωστο ἀν πραγματοποιήθηκε αὐτὸ τὸ ταξεῖδι. Άν κρίνουμε ὅμως ἀπὸ ἔνα διετὲς καὶ πλέον χρονικὸ κενὸ (17 Ιουλίου 1671-15 Οκτωβρίου 1673), ποὺ ἐμφανίζεται στὶς δημοσιεύμενες στὸ ἐδῶ Παράρτημα ἐπιστολὲς-ἀναφορές του τῶν Αρχείων τῆς Προπαγάνδας, δὲν ἀποκλείεται αὐτὸ νὰ σημαίνει τὴν ἀπουσία του στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου θὰ προετοίμαζε τὰ τοῦ πραξικοπήματος, ἀνεπιτυχῶς ὅμως. Η ἀποτυχία του τὸν ὑποχρέωσε νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ιταλία, ὅπου, ἀφοῦ πρῶτα ἐπισκέφθηκε τὴν Ρώμη καὶ τοῦ ἀνατέθηκε ἔργο ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα, ἀνευρίσκεται ἀκολούθως στὶς 15 Οκτωβρίου 1673 στὸ Λιβόρνο¹⁴, ἀγνωστο ὅμως παραμένει τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀποστολῆς του. Υποθέτουμε προστιτούκο τῶν Ἐλλήνων τῆς ἐκεῖ παροικίας¹⁵.

Ο Θεοφάνης σε ἀποστολὲς τοῦ Βατικανοῦ

Ἐχομε συγκεντρώσει ἔνδεκα ἐπιστολές-ἀναφορὲς τοῦ Θεοφάνη Μαυρογο-
δάτου ἀπὸ τὰ Αρχεῖα τῆς Προπαγάνδας, τὶς ὁποῖες δημοσιεύουμε στὸ Παράρτη-
μα, μὲ ἀπόδοσή τους στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα (εἶναι γραμμένες ιταλικὰ ἀπὸ τοίτα

¹² Βλ. λεπτομέρειες στὸν GUNNAR HERING, *Oἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ 1620-1638*, Ἐκδ. Μορφωτ. Τධόματος Εθνικῆς Τραπέζης, Αθήνα, 1992.

¹³ Παράστημα, Έγγραφο αριθμ. 1.

¹⁴ Παράπτημα, Εγγραφ. 3.

¹⁵ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, «Ναοί και θεομοί τής Έλληνυκής Κοινωνίας του 11ου αιώνα», Έπετηρίς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ΙΣΤ', Αθῆναι, 1940, σελ. 81-127.

πρόσωπα, ήμιμαθή τῆς ἵταλικῆς). Οἱ δύο πρώτες στὴ Βενετία, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν πρώτη μετάβασή του στὴ Ρώμη καὶ οἱ λοιπὲς στὸ Λιβύδον (15 Όκτωβρίου 1673), Τορίνο (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1673, Ιανουάριος 1674), Λιβύδον (25, 29 Απριλίου 1675), Βιέννη (10 Όκτωβρίου 1675, 10 Δεκεμβρίου 1677).

Μὲ τὶς ἐν λόγῳ ἐπιστολές ἔδινε λόγῳ στὴν Προπαγάνδα γιὰ τὶς ἀφιξοαναχωρήσεις του ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ, χωρὶς νὰ γράφει πληροφορίες γιὰ τὸ ἀντικείμενο τῶν ἀποστολῶν του, τὶς ὅποιες, γιὰ λόγους ἀσφαλείας (;) θὰ ἔδινε αὐτοπροσώπως κατὰ τὶς ἐπιστροφές του στὴ Ρώμη ἢ μέσω τῶν νούντσιων τοῦ Βατικανοῦ, ὅπου αὐτὸι ἔδρευαν. Μόνο στὶς δύο τελευταῖς ἀναφορές του γράφει ὅτι τὸ ἔργο του στὴν Οὐγγαρία ἦταν ὁ προστηλυτισμὸς χιλιάδων ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς.

Οἱ μεταβάσεις του στὸ Λιβύδο θεωροῦμε ὅτι εἶχαν στόχο τὸν προστηλυτισμὸ τῶν ὄρθιοδόξων Ἕλλήνων τῆς ἐκεῖ μεγάλης παροικίας, ἐμπόρων κυρίως. Στὸ Τορίνο ὅμως βρέθηκε σὲ δυσχερή θέση, γιατὶ ὁ κόμης τῆς Βέρνης ἀμφισβήτησε τὴν ἴδιότητά του τοῦ ἐπισκόπου Νάξου καὶ τῶν λόγων τῆς ἀποστολῆς του ἐκεῖ¹⁶. Στὴν ἀναφορά του τῆς 12ης Όκτωβρίου 1675, ἀπὸ τὴ Βιέννη, δήλωσε ὅτι «δὲν μποροῦσε νὰ μεταβῇ στὴν Κωνσταντινούπολη» (ἀν καὶ περιλαμβάνονταν στὸ πρόγραμμά του), ζήτησε ὅμως νὰ τοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ παραμονή του ἐκεῖ, στὴ Βιέννη, γιὰ κάποιο διάστημα. Τότε ἡ Προπαγάνδα τοῦ ἀνέθεσε νὰ μεταβεῖ στὴν Οὐγγαρία *superiore*, ὅπου ἐπὶ δύο χρόνια (1676-1677) ὑπέφερε ἀπὸ τὸν ἐκεὶ «βάρβαρο λαό», χωρὶς προστηλυτιστικὰ ἀποτελέσματα, ἀφοῦ ἀγνοοῦσε καὶ τὴ γλῶσσα. Τελικὰ κατάφερε νὰ ἐπιστρέψει στὴ Βιέννη στὰ τέλη τοῦ 1677 ἀπὸ ὅπου ἔγραψε στὴν Προπαγάνδα νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ οἰκονομικά, γιατὶ τοῦ εἶχε ἥδη στερήσει τὴ χορηγία τῆς.

Ἐδῶ ἔξαντλοῦνται τὰ στοιχεῖα μας γιὰ τὸν Θεοφάνη Μαυρογορδάτο καὶ τὶς δραστηριότητές του, προφανῶς ἀνεπιτυχεῖς στὴν «καθολική» προεία του. Λέγεται ὅτι «ἀχιερατικὴν ἔδραν ἐν Πελοποννήσῳ ὠρέγετο ὁ ἐν Ρώμῃ παράσιτος πρώην Παροναξίας μητροπολίτης Θεοφάνης Μαυρογορδάτος, οὗτος οἰκεῖος γενόμενος ἐν Ρώμῃ τῆς πρώην βασιλίσσης τῆς Σουηκίας Χριστίνας συνεστάθη παρ' αὐτῆς πρὸς τοῦτο τῷ δόγη τῆς Ἐνετίας Φραγκίσκω Μοροσίνη 1685-1689»,¹⁷ ἐπ' εὐκαιρίᾳ, προφανῶς, τοῦ δευτέρου Βενετούρκικοῦ πολέμου (1684-1699) τοῦ 17ου αἰῶνα, ἐπιζητώντας κάποιας μορφῆς ἀποκατάστασή του.

¹⁶ Παράρτημα, Ἐγγραφο ἀριθμ. 4.

¹⁷ ΠΕΡΙΚΛΗΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ, Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἐνετῶν ἔτεσι 1685-1715, ἐν Αθήναις, 1921, σελ. 16.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1

SCPF/SCR. ARCIPEL. 2A, 212^{RV}

Σεβασμιότατε

Μετὰ τὴν ἄφιξή μου ἐδῶ, στὴ Βενετία, τῇ Δευτέρᾳ 17 τοῦ παρελθόντος μηνός, γράφω στὴν ἀγιότητά Σας, τὸν ἔνα καὶ μοναδικὸ προστάτη μου, γιὰ νὰ τῆς ἀπευθύνω τὶς ἀπειρες εὐχαριστίες μου γιὰ τὶς μεγάλες χάρες ποὺ ἡ εὐμένεια τῆς μοῦ ἐπιδαψίλευσε κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ παρέμεινα στὴν Αγία Ἐδρα τῆς Ρώμης.

Ο σεβασμιώτατος ἀποστολικὸς νούντσιος <ἐνν. τῆς Βενετίας> μὲ συνέστησε κατὰ τρόπον ἀμεσα ἀποτελεσματικὸν στὸν κύριο πρεσβευτὴ ποὺ ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Κων/πολη καὶ ἐπῆγα τὴν ἐπομένη ἡμέρα νὰ ὑποβάλω τὰ σέβη μου καὶ μοῦ πρότεινε νὰ ταξιδέψω μὲ ἔνα ἀπὸ τὰ πλοῖα, στὸ ὅποιο εἶχε φορτώσει τὶς ἀποσκευές του.

Ἐνημερώνω πρὸς τούτοις τὴ σεβασμιότητά σας ὅτι ὁ σεβασμιώτατος Ὀνούφριος, ἐπίσκοπος στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο <Ρώμη>, πληροφορεῖται θέματα τῆς Ἁγίας Ἐδρας καὶ γράφει σχετικῶς στοὺς ἀνθρώπους του, τόσο ἐδῶ στὴ Βενετία, ὅσο καὶ στὸ Λιβύδιο, ὅπως μπορεῖτε νὰ ἐνημερωθεῖτε ἀπὸ τοὺς δύο ἔκείνους ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι κατέφθασαν στὴ Ρώμη. Τὸ ζήτημα ἐν τούτοις γιὰ τὸ ὅποιο θὰ μεταβῶ στὴν Κων/πολη δὲν ἔγινε γνωστὸ ἐδῶ, οὔτε καν μοῦ ἔγινε νύξῃ ἀπὸ κάποιον, διαφορετικὰ ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος θὰ τὸ εἶχε γράψει στοὺς ἐδῶ συνεργάτες του, οἱ ὅποιοι, ὅχι μόνο τὰ διαδίδουν δημόσια, ἀλλὰ δίνουν καὶ ἀναφορὰ στὴν Κων/πολη, στὸν πατριάρχη.

Αὐτὰ τὰ ὅποια πέφτουν στὴν ἀντίληψή μου καταθέτω μὲ μεγάλον σεβασμὸ στὴν ἀγιότητά σας, ὥστε νὰ λαμβάνει τὰ πρέποντα μέτρα γιὰ νὰ ἀποκόπτονται οἱ προσβάσεις ὅσων προσέρχονται νὰ ζητήσουν προστασία ἀπὸ τὴν καλὴ διάθεση τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Πίστεως, στὴν ὅποια ἐγὼ ὑπόκειμαι ἀνέκαθεν· κατασπάζομαι τὰ σεβάσμια χέρια Σας καὶ ὑπογράφω.

Τῆς σεβασμιότητός Σας

Βενετία, 19 Αὐγούστου 1671 Ταπεινὸς καὶ ὑπόχρεως δοῦλος
† ὁ Παροναξίας Θεοφάνης.

Σεβασμιώτατε

Ἐξαιτοῦμαι τὴν ἐπιείκεια τῆς σεβασμιότητός σας, ή ὅποια δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ φέρνει σὲ ἀδιέξοδα τὴν Ἅγια Προπαγάνδα (νὰ ἀναφέρω) ὅτι ὁ σεβασμιώτατος Ὄνούφριος, ἐπίσκοπος στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης, ἔγραψε πρὸ καιροῦ σὲ κάποιον Φιλιππάκη ὅσα συντρέχουν στὴν (Ἄγια) Ἐδρα τῆς Ρώμης καὶ αὐτὸς ἔδωσε κατόπιν ἀναφορὰ στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸν Πατριάρχη του. Δὲν ἀποκλείεται λοιπόν, αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος νὰ γράψει σ' αυτὸν (τὸν Φιλιππάκη) ἔαν μάθαινε τοὺς δικούς μου στόχους, στὴν περίπτωση ποὺ ἥθελε κληθεῖ ὡς μάρτυς ὁ δόκτωρ Giovanni d'Aviano, κανόνικος-θεολόγος Κρήτης (Ηρακλείου) καὶ ὁ εἰρημένος Φιλιππάκης συζητήσει μαζί του παρόμοια θέματα.

Σᾶς πληροφορῶ ἀκόμη ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἐπίσκοπος, ὅταν ἤταν ἐδῶ, πρὸν ἐπιστρέψει στὴ Ρώμη, καὶ κατόπιν αἰτήματος τῶν Ἑλλήνων (τῆς Βενετίας), ἀπήγγειλε τὸ Πιστεύω δημοσίᾳ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸ ἀποδίδει ἡ Ἑλληνικὴ Ἔκκλησία.

Δοῦλος ταπεινὸς
† ὁ Παροναξίας Θεοφάνης

Σεβασμιώτατε

Ἄς εἶναι σὲ γνώση σας πῶς, ἐπτὰ ἡμέρες μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Μεγαλοδύναμου, ἔφτασα ἐν τέλει στὸ Λιβόρνο ὅπου, λόγῳ τῆς κακοκαιρίας, παραμένω ἥδη ἐπὶ πέντε ἡμέρες· ἐλπίζω ὅτι σὲ δύο ἡμέρες θὰ ἀναχωρήσω γιὰ τὴ Γένοβα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, Θεοῦ ἐπιτρέποντος, στὴν περιοχὴ τοῦ Τορίνου.

Κλείνω κατασπαζόμενος τὴ δεξιά σας.

Λιβόρνο, 15 Οκτωβρίου 1673.

ἰδιόγραφη
έλληνικά

Ταπεινὸς δοῦλος (ἰταλικά)
δοῦλος τῆς πανιερώτης σου
Θεοφάνης μανδογορδάτος
μητροπολίτης ἀξίας καὶ πάρου.

Σεβασμιώτατε

Μόλις σήμερα ἔλαβα μίαν ἀγαπητὴ <έπιστολή> τῆς σεβασμιότητός σας, τῆς 31 παρελθόντος Ὀκτωβρίου, ἀπὸ τὴν ὥποια διεκρίβωσα τὴν καλὴ διάθεση ποὺ ἐπιδεικνύει πάντοτε ἡ σεβασμιότητά σας στὸ πρόσωπό μου, γι' αυτὸ καὶ ἀνταποδίδω τὶς ἀπειρες εὐχαριστίες μου. Άς γνωρίζει μετὰ ταῦτα ὅτι ἔφθασα στὸ Τορίνο ὑγιῆς καὶ ἀσφαλῆς ἀπολαμβάνων μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Υψίστου καλὴν ὕγιεια, ὅπως καὶ ἡ σεβασμιότητά σας κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ ἐκλαμπροτάτου Νούντσιου καὶ ὅμοιες ἄλλων ἀξιωματούχων.

Μὲ τοὺς τελευταίους αὐτὸὺς εἶχα μίαν ἀξιοπρεπῆ ἀντιπαράθεση γιὰ ὅσα ὑποτιμητικὰ διατυπώθηκαν κατὰ τοῦ ἀξιώματός μου, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν κόμητα τῆς Βέρνης, στὸν ὥποιο ἐπέδειξα τὴ σχετικὴ ἐντολή (ἐννοεῖ τῆς ἀποστολῆς του στὸ Τορίνο) ὅταν ἄρχισε νὰ μὲ ἀμφισβητεῖ καὶ νὰ λέγει ὅτι δὲν εἴμαι ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν παρακαλῶ τὴ σεβασμιότητά σας νὰ θελήσει νὰ μὲ τιμήσει μὲ ἰδιαίτερα ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα, τόσο τῆς σεβασμιότητός σας, ὅσο καὶ τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, πρὸς τὴν ἐξοχότητά του, ὥστε νὰ γνωρίζει ἀσφαλῶς τὰ τῆς ἴδιότητός μου.

Μετὰ ταῦτα καὶ τὴν ταπεινὴ ὑπόκλισή μου στὴ σεβασμιότητά σας μαζὶ μὲ τὶς ἀπειρες εὐχαριστίες μου γιὰ τὶς τόσες χάρες ἀπέναντί μου, διατελῶ

Turino, 22 Novembre 1673

Ταπεινὸς καὶ ὑπόχρεως δοῦλος

αὐτόγραφη ὑπογραφή

{

Theofan Maurocordato,
Arcivescovo di Naxia

Θεοφάνης μαυρογορδάτος παροναξίας ὑποσχόμενος δοῦλος

Σεβασμιώτατε

Αν καὶ δὲν ἔχω ὑπηρεσιακὸ λόγῳ πρὸς τὴν σεβασμιότητά σας, ἐν τούτοις μὲ ἐμπιστοσύνῃ πρὸς τὴν μεγίστη σύνεσή της, λαμβάνω τὸ θάρρος μὲ τὴν παροῦσα μου νὰ τὴν παρακαλέσω γιὰ δύο ἐπιστολὲς τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας· μίαν πρὸς τὸν δούκα τῆς Σαβοΐας καὶ τὴν ἄλλη πρὸς τὸν σεβασμιώτατο Νούντσιο, ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἴδιαίτερη σημασίᾳ ποὺ ἔχει τὸ ἔργο μου, διαβεβαιώνοντας γι' αυτὸ πρῶτα-πρῶτα τὴν ἐκλαμπρότητα (τοῦ πρώτου) καὶ δευτερευόντως τὴν ἐξοχήτητά του (τοῦ νούντσιου), ἐπειδὴ ἐκτιμῶ ὅτι ἔτσι θὰ λάβει τούτο αἰσιο τέλος.

Σχετικὰ μὲ τὸ ἐν λόγῳ ἔργῳ μου, ἡ σεβασμιότητά σας θὰ εἶναι ἀριστα πληροφορημένη ἀπὸ τοὺς κυρίους διευθύνοντας τὸ κολλέγιο τῆς Προπαγάνδας καὶ τὸν δὸν Ιωάννη Παστρίτσιο, οἱ όποιοι μού ἔκαναν τὴν τιμὴν νὰ ἐνημερώσουν τὴ σεβασμιότητά σας· ἔτσι ἡ σεβασμιότητά σας νὰ τὸ προτείνει στὴν Ἀγία Προπαγάνδα καὶ γιὰ τὴν τιμὴν καὶ χάρην ποὺ θὰ λάβω θὰ παραμείνω σ' αυτὴν ὑποχρεωμένος στὸ διηνεκές τελειώνω εὐχόμενος τὴν οὐράνια ἐπέμβαση γιὰ νὰ περάσετε πανευτυχεῖς τὶς προσεχεῖς ἀγιες ἐορτὲς τῶν Χριστουγέννων μὲ τὴ δήλωση ὅτι διατελῶ δοῦλος ταπεινός.

Τορίνο, 20 Δεκεμβρ. 1673

Τῆς σεβασμιότητός σας

Σεβασμιώτατε

Τὸν περασμένο μῆνα ἔλαβα μία ἐπιστολὴ τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας στὴν ὥποια ἐμφανίζεται νὰ δηλώνει τὸν τερματισμὸν καὶ ἐπιστροφή μου στὴν Ρώμη ἐντὸς μηνός, πλὴν ἀκόμη δὲν ἐπέτυχα νὰ τελειώσω τὸ ἔργο μου, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅποιού ἡ καθυστέρηση καὶ τὸ μάκρος τῆς· ὅμως, ἐπειδὴ ἐμπιστεύομαι τῇ μεγάλῃ σύνεσῃ τῆς σεβασμιότητός σας, τολμῶ νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ θελήσει νὰ ἔξηγήσει στὴν Ἀγίᾳ Προπαγάνδᾳ ὅτι ἡ παραβάση δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐμένα, μὰ μόνο ἀπὸ τὴν διάρκεια τῆς ὑπόθεσης, γιατὶ ἐγὼ εἶμαι, καὶ θὰ εἶμαι ὅπως ὁφείλω, πάντοτε πανέτοιμος νὰ ύπακούω στὶς διαταγὲς τῶν ἀνωτέρων μου καὶ ἡ ἐπιθυμία μου, χωρὶς ἄλλο, δὲν ἀποβλέπει παρὰ νὰ συμμορφοῦμαι στοὺς σκοποὺς τῆς ἴδιας.

Παρακαλῶ ἐκ νέου τὴν εὔνοια τῆς σεβασμιότητός σας γιὰ τὶς ἐπιστολὲς ποὺ σᾶς ἀνέφερα σὲ προγενέστερη ἐπιστολὴ μου πρὸς τὴν ἀγιότητά σας καὶ, γιὰ ὅλα αὐτά, θὰ παραμείνω πρὸς αὐτὴν ὑποχρεωμένος στὸ διηνεκές· τέλος, εὐχόμενος στὴ σεβασμιότητά σας κάθε καλὴ καὶ ἐπιθυμητὴ εὐτυχία, ὑποκλίνομαι μὲ σέβας.

Τορίνο, 24 Ιανουαρίου 1674

Τῆς σεβασμιότητός σας
Ταπεινὸς καὶ ὑπόχρεως δοῦλος
Ιταλικά { Θεοφάνης Μαυροκορδάτος ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας
Ιδιόγραφη { Δοῦλος ὑποσχόμενος τῆς ἀγίας συνάξεως
Ἐλληνικά { καὶ τῆς πανιερώτης σου θεοφάνης μαρβρογορδάτος

6α

SCRIT. ARCIPEL. 2A, 516R

Απὸ τὴν Ἀγία Προπαγάνδα Πίστεως

ἐγκρίνεται ἔνας ἀκόμη μήνας στὸν σεβασμιώτατο Ἐλληνα ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ναξίας χωρὶς ἐλπίδα ἄλλης παράτασης γιὰ νὰ περαιώσει τὶς ὑποχρεώσεις του στὸ Τορίνο ὅπου εύρισκεται, ὅπως γνωστοποιήθηκε σ' αὐτόν. Τώρα ὁ ἴδιος μὲ ἐπιστολὴ τῆς 24ης Ιανουαρίου γνωστοποιεῖ ὅτι ἔλαβε τὴ διαταγὴ, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι δὲν ἡμπόρεσε νὰ περαιώσει τὴν ἐργασία του, μὴ προβαίνοντας σὲ ἐλλειπὴ προώθησή της καὶ ὑποτάσσεται πανέτοιμος στὶς διαταγὲς τῶν σεβασμιοτήτων σας.

7

SCRIT. ARCIPEL. 2A, 533R

Σεβασμιώτατε

Θεώρησα χρέος μου εὐλαβητικὸ νὰ πληροφορήσω τὴν Ἀγία Προπαγάνδα γιὰ τὴν ἐδῶ ἀφιξή μου, πρᾶγμα ποὺ συνηθίζω νὰ πράττω ὅπου φθάνω σὲ ἔνδειξη εὐπείθειας, συνήθεια τὴν ὅποια τηρῶ καὶ πρὸς τὴν δική σας σεβασμιότητα, ἀνέκαθεν πιστός της καὶ μέσα στὴν καρδιά μου.

Λιβόρνο, 25 Απριλίου 1675

ἰταλικά

έλληνικά

Τῆς σεβασμιότητός σας

Θεοφάνης Μαυροκορδάτος

ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας

Θεοφάνης μαρβρογωρδάτος

δοῦλος τῆς πανιερώτης σου

Σεβασμιώτατοι

Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου ὅταν φθάνω σὲ κάποιον τόπο νὰ ἐνημερώνω μὲ ἔδα-
φιαίᾳ ὑπόκλιση τὶς σεβασμιότητές σας καὶ νὰ διαβεβαιώνω μὲ ταπεινότητα τὴν
ὑπακοή μου. Ἐφθασα ἐδῶ ὑγιὴς καὶ, μὲ πρώτη εὐκαιρία, θὰ συνεχίσω τὸ ταξεῖδι
μου μὲ ψυχικὴ διάθεση νὰ ἔξακολουθῶ αὐτὴν τὴ διαγωγὴ τῆς ὑπακοῆς μου σὲ
κάθε καιρὸ καὶ μένω.

Λιβόρνο, 29 Απριλίου 1675

Τῶν σεβασμιοτήτων σας

Theofano Maurogordato

Arcivescovo di Naxia

Θεοφάνης μαυρογωρδάτος

δοῦλος ὑποσχόμενος τῆς ἐξοχότης σου.

Πρὸς τὴν Αγίαν Προπαγάνδα Πίστεως

Σεβασμιώτατε

Μόλις ἔφθασα ἐδῶ δὲν ἡμπόρεσα, οὔτε ἡθέλησα, νὰ παραλείψω (ώς τὸν μοναδικὸν προστάτη μου) νὰ πληροφορήσω τὴ σεβασμιότητά σας, ὅπως μὲ μία <ἐπιστολή> ἀπὸ τὸ Τορίνο ποὺ σᾶς ἔστειλα, ἀλλὰ δὲν εἶδα, σὲ ἀνταπόκριση, τὴν ἀπάντησή σας, ἔτσι ύποθέτω ὅτι δὲν θὰ ἔφτασε.

Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, μὲ τὸ νὰ εύρισκομαι ἐδῶ, ἀξιοσημείωτο γιὰ ἐσᾶς, δὲν μπορῶ νὰ μεταβῶ στὴν Κωνσταντινούπολη, γι' αὐτὸ παρακαλῶ τὴν ἔμφυτη καλωσύνη σας νὰ μὲ ἀξιώσει καὶ βοηθήσει μὲ ἄδεια παραμονῆς μου καί, σὲ ἀνταπόδοση, θὰ εἶμαι διὰ βίου ύποχρεως καὶ ύποκείμενος σὲ ὅλα τὰ προστάγματά της· τοῦτο θὰ εἶναι γιὰ ἐμένα ἀπόδειξη αἰώνιας ύποχρέωσης ἀνεξίτηλης στὴ μνήμη μου, στὸ ἐλάχιστο δὲ νεῦμα σας δὲν θὰ παραλείπω <νὰ ἔκτελω>, ὥπως ἔκείνη τῇ φορὰ ποὺ μὲ ἐπήγατε στὴν ἐπίδειξη (;) κατασπάζομαι δὲ τὰ χέρια σας ἀφιερωμένος <στὴ σεβασμιότητά σας>.

Βιέννη, 12 Οκτωβρίου 1675

Τῆς σεβασμιότητός σας
Δοῦλος ταπεινός
Theofano Maurocordato
Arcivescovo di Naxia.

Σεβασμιώτατοι

Τὸν προηγούμενο χρόνο ἀνέφερα στὶς σεβασμιότητές σας γιὰ τὸ ἔργο μου στὴν Οὐγγαρία καὶ γιὰ τὴν μεγάλη ἀνάγκη τῆς ἐνωσῆς μὲ τὴν Ἁγία Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία τριακοσίων χιλιάδων καὶ πλέον ἀθώων ψυχῶν σὲ κατάσταση ἀπωλείας ἀπὸ τὴν ἀπουσία Ποιμένος. Ανέμενα ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀγαπητῇ ἀπάντηση μὲ ὄδηγίες καὶ διαταγὲς ἀπὸ τὸν σεβασμιώτατο Νούντσιο Bonuisi πρὸς τὸν ὅποιο ἔγραφα πάντοτε, ἀλλὰ βλέποντας νὰ περιφρονοῦμαι προσέτρεξα ἵκετεύοντας στὴν ἐπιείκεια τοῦ Καίσαρος, ὁ ὅποῖς διέταξε τοὺς διπλωματικοὺς Γραμματεῖς νὰ μοῦ συμπεριφερθοῦν εὐγενικὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφή μου καὶ ἀνεχωρησα ὅμαλά. Ὄταν ὁ διάβολος δὲν παρεμβαίνει μὲ τὶς ἀτελείωτες ἀντιρρήσεις τῆς δικαιοδοσίας τους σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ποὺ προστάτευαν τὴν ἀδυναμία μου ἀπὸ τὴν ἄγνοια τῆς γλώσσας τῆς χώρας καὶ ἀπὸ καχύποπτους. Χωρὶς ἐλπίδα ἀπὸ ποιὸν νὰ ἔξιφαλίσω ἄλλην ἀπασχόληση καὶ μὴ γνωρίζοντας σὲ ποιὸν νὰ στηριχθῶ, παρακαλῶ γονυπετῆς τὴν εὐγενικὴ βοήθεια τῶν σεβασμιοτήτων σας, τὴν ὅποια ἐν τῷ μεταξὺ μοῦ διακόψατε, ἐνῶ διαμένω ἐδῶ καὶ ἀναζητῶ τὴν ἐπάνοδό μου μέχρι νὰ εύρεθεὶ νέα εὐκαιρία νᾶ τεθῶ ὑπὸ δοκιμασίαν, ἀν καὶ φοβοῦμαι πῶς εἶναι δυνατὸν πρῶτα νὰ χάσω τὸ πνεῦμα καὶ τὸν πόθο αὐξησῆς τῆς Πίστης τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας.

Γιὰ τὴ γνήσια ἀναγνώρισή μου ὡς τοῦ πλέον εἰλικρινοῦς φίλου τῶν σεβασμιοτήτων σας, εὔχομαι ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ γιὰ τὶς προσεχεῖς ἄγιες ἕօρτες τὶς καλύτερες εὐχές μου καὶ μένω πάντοτε παρών.

Βιέννη, 10 Δεκεμβρίου 1677

Τῶν σεβασμιοτήτων σας
ταπεινὸς καὶ εὐλαβῆς δοῦλος
Theofano Maurocordato Arci-
vescovo Paronaxia
Θεοφάνης μαυροΓωρδάτος δοῦλος
τῆς Ἁγίας συνάξεως.

11
SCRIT. ARCIPEL. 2A, 393^R

Σεβασμιώτατε

Όσο περισσότερο φροντίζω νὰ μὴν ἀναπαύομαι γιὰ νὰ κερδίζω μὲ δυσκολία τὰ ἔξοδα διαβίωσής μου, τόσο περισσότερα ζιζάνια τοῦ ἔχθροῦ μὲ καταπιέζουν. Τὸν προηγούμενο χρόνο ἀνέφερα στὴ σεβασμιότητά σας τὴν κατάσταση στὴν ὁποίᾳ εἶχα περιέλθει στὴν Οὐγγαρία superiore ἀπὸ τὶς μεγάλες καταχρήσεις τοῦ κακομαθημένου ἐκείνου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐλπίδα ποὺ πίστευα ὅτι θὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἑνωση μὲ τὴν Ἀγία Ἐκκλησία, ὅταν ἀποκτοῦσα ἀπόλυτη ἔξουσία ub idito, ὅπως διαθέτουν πολλοὶ ἀρχοντες σ' αυτὰ τὰ μέρη, καὶ τὴ δικαιοδοσία ἐπισκόπου.

Λίγους μῆνες κατόπιν προσέπεσα στὰ πόδια τοῦ Καίσαρος ὁ ὄποιος μοῦ προσέφερε ὅσα ἐπιθυμούσα, ὅπότε ξεκίνησα τὴν ἐπιστροφή μου (παρὰ τὸν προφανῆ κίνδυνο τῆς ζωῆς μου), ὅπότε ἐμφανίστηκε αἰφνίδια αἴτημα τῶν ἀρχόντων πρὸς τὴν Υψηλότητά του νὰ μοῦ ἀπαγορευθεῖ ἡ ἀναχωρηση μὲ τὴ φαιδρὴ καταγγελία ὅτι δὲν γνωρίζω τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου καὶ ἡ τέλεση ἱεροπραξιῶν.

Τώρα πλέον, ποὺ δὲν γνωρίζω σὲ ποιὸν νὰ ἀπευθυνθῶ, προστρέχω στὴν ἔμφυτη καλοσύνη σας γιὰ τὴν πρέπουσα προστασία μου καὶ νὰ μὲ κατασφαλίσει στὴ Ρώμη μὲ βραβεῖο ἵστης ἀξίας μὲ τὶς δυστυχίες καὶ ἀπώλειές μου. Πρὸς τούτοις εὔχομαι τὶς ἐξ οὐρανοῦ μέγιστες χαρὲς κατὰ τὶς προσεχεῖς Ἅγιες ἑορτές. Ξεκαθαρίζω ὅτι πάντοτε εἶμαι καὶ θὰ εἶμαι

Βιέννη, 10 Δεκεμβρίου 1677
τῆς σεβασμιότητός σας
ταπεινός δοῦλος
Theofano Maurocordato Arcive-
scovo di ParoNaxia
Θεοφάνης μαυροΓωρδάτος καὶ σὸς ἐν Χω ἀδελφός.

ΝΑΞΙΑΚΑ

7/2017

ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΝΑΞΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ (17^{ος} αι.)

ΣΙΜΟΣ ΜΙΛΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

Ιστορικός

Στις 15 Σεπτεμβρίου 1674 ο καθολικός επίσκοπος Μήλου και Κιμώλου Ιωάννης Αντώνιος Καμίλλης απέστειλε επιστολή προς καρδινάλιο προστάτη του στη Ρώμη και, αφού τον παρεκάλεσε να υποστηρίξει αίτημά του προς την Αγία Προπαγάνδα να επιτρέψει τη συνέχιση της επιστασίας του στην καθολική Εκκλησία της Σίφνου, προσέθεσε:

«Εάν τώρα η σεβασμιότητά σας επιθυμεί από περιέργεια να πληροφορηθεί διάφορα πράγματα γι' αυτούς τους τόπους, την ενημερώνων: Στη Νάξο κατ' αρχάς τα σκάνδαλα και τα σφάλματα που ήδη έχουν γνωστοποιηθεί στη σεβασμιότητά σας, δεν σταμάτησαν και μάλλον έχουν πολλαπλασιασθεί. Τώρα ευρίσκονται σε οξύτατη διαμάχη οι εκεί άρχοντες και, ιδιαίτερα, ο πρόξενος κ. Κρουσίνος Κορονέλλος με τον σεβασμιότατο αρχιεπίσκοπο. Αιτία ο γενικός βικάριος, ο δον Λίβιος Σομμαρίπα, τον οποίο εδίκασε και κατεδίκασε. Ο τελευταίος έκανε πάλι τα ίδια σφάλματα, όπως και κάποιοι νέοι κληρικοί κατά το παράδειγμα του αρχιεπισκόπου και του βικαρίου. Ακόμη και οι Τούρκοι απορούν για την ανοχή των προϊσταμένων τους. Οι διαταγές και οι συστάσεις για σώφρονα βίον δεν εισακούονται, οι δε κληρικοί ζουν με μεγάλην ελευθεριότητα και πολλοί απ' αυτούς επιδίδονται σε ακολασίες».¹

Οι ορθόδοξοι Έλληνες των Κυκλαδών με αλλεπάλληλες αναφορές στην Εκκλησία της Ρώμης προέβαιναν σε καταγγελίες των σκανδάλων των καθολικών και ζητούσαν την άμεση επέμβασή της. Το Βατικανό δεν μπορούσε να πιστέψει ότι οι καταγγελίες ήταν αληθινές μέχρι που, από την αύξηση του αριθμού των διαμαρτυριών, αναγκάσθηκε να αναθεωρήσει τη στάση του. Το έτος 1665 η Προπαγάνδα ασχολήθηκε με το ζήτημα και «έκρινε σκόπιμο να αποστείλει αποστολικόν επισκέπτη στα νησιά του Αρχιπελάγους, λόγω της ανάγκης επιβολής της τάξεως σε επισκόπους και επισκοπές και της εκλύσεως των ηθών των κληρικών, κανονικών και κοσμικών και προς διαπλοτωσιν της αληθείας των καταγγελιών... με αναφορές των εκεί Ελλήνων...» [SCPF / Congr. Particol., vol. 48, 97RV-98R και Σ. Μ. Συμεωνίδης, «Η αυτοφθορά του Καθολικισμού στη Νάξο», περιοδ. Ναξιακά, έτος VIII (Οκτ.-Δεκ. 1992), τεύχος 34, σσ. 28 επ.].

Στο ίδιο γράμμα ο Καμίλλης έγραψε ακόμη: α) «Οι καθολικοί της Σαντορίνης εκφράζονται με καλά λόγια για τον επίσκοπό τους, ότι δηλαδή είναι καλός και ευχά-

¹ Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης, «Μία περιγραφή του Κυκλαδικού Καθολικισμού από τον επίσκοπο Μήλου Ιωάννη Αντώνιο Καμίλλη», Κυκλαδικό Ημερολόγιο 1996, σσ. 157-170 (έκδοση Ν.Α. Κεφαληνιάδη - Σ.Γ. Φιλυππότη).

ριστος ανθρωπος με κατάλληλη ηλικία, όμως δεν έχει μόρφωση και είναι χειρότερος από τον προηγούμενο, ο οποίος δεν γνώριζε ούτε να διαβάζει. Ακόμη χειροτονεί κληρικούς εντελώς αστοιχείωτους και οι σημερινοί πρόκριτοι βρίσκονται στο ίδιο δίλημμα, όπως και πριν, τόσο για την απειρία του στα εκκλησιαστικά πράγματα, τις ελλείψεις στις ιεροτελεστίες και στον χορό, όσο και γιατί κυριαρχεί η άγνοια και η ευτέλεια που δεν πρέπει να αποτελούν ιδιότητες των κληρικών και μάλιστα σ' αυτά τα μέρη. β) Οι κληρικοί της Σύρας είναι σήμερα οι πιο αξιολύπητοι και οι μεγαλύτεροι σκανδαλοποιοί της Ανατολής. Δεν γνωρίζω ποια θεϊκή κατάρα έπεσε σ' αυτόν τον τόπο μετά τον επίσκοπο που απέκτησε, γιατί προηγουμένως τόσο οι κληρικοί, όσο και οι λαϊκοί, ήταν πάντοτε ευσεβείς προς το Θεό και ενάρετοι, ενώ τώρα είναι σε πλήρη εξαχρείωση και εντελώς απείθαρχοι στον φτωχό βικάριο τους, τον οποίο, με το να είναι πράος ανθρωπος, τον κακομεταχειρίζονται μέχρι που του δίνουν κλωτσιές και τον απειλούν με μαχαίρι. Εάν όλοι αυτοί οι ευλογημένοι επίσκοποι και πρόκριτοι των νησών εφάρμοζαν τις παραγγελίες που άφησε η σεβασμιότητά του (ενν. ο αποστολικός επισκέπτης), δεν θα υπήρχε ανάγκη άλλης επιμόρφωσης του κλήρου... Εάν η Ρώμη δεν βάλει την πρέπουσα τάξη, τα πάντα κινδυνεύουν να εκτραπούν. Ελπίζω όμως ότι η σεβασμιότητά σας, εν ονόματι του Κυρίου, θα ενημερώσει την Προπαγάνδα για τα διατρέχοντα»,² έκλεισε την επιστολή του ο Ιωάννης Αντώνιος Καμίλλης.

Αυτά έγραψε, μεταξύ άλλων, ο επίσκοπος Μήλου στη μακροσκελή επιστολή του, όπως και σε πολλές άλλες όμοιες. Ο διακεκριμένος εκείνος επίσκοπος της Καθολικής Εκκλησίας στις Κυκλαδες ήταν αυστηρά προσηλωμένος στην κανονική τάξη του δόγματός του, γι' αυτό τον απασχολούσαν και τον στενοχωρούσαν ιδιαίτερα οι παρεκτροπές του Κλήρου. Οι καταγγελίες του στη Ρώμη αναφέρονταν σε πραγματικά γεγονότα, είχε δε αποκτήσει πείρα από άμεση γνώση στα κοινά κείμενα όλων των νησών, δεδομένου ότι είχε διατελέσει γραμματέας του αποστολικού επισκέπτη Sebastiani fra Giuseppe di Santa Maria (το έτος 1667), βικάριος Μήλου τότε, αλλά και από συνεχείς επικοινωνίες που είχε με διάφορα πρόσωπα ή ιθύνοντες των Κοινοτήτων των νησιών. Σημειώνεται ακόμη ότι ο Sebastiani βραδύτερα, ως επίσκοπος Citta di Castello, έγραψε το 1683 στην εισήγησή του για να γίνει επίσκοπος Μήλου ο Καμίλλης ότι «τον θεωρούσε ως τον καλύτερο ανθρωπο που υπήρχε σε ολόκληρο το Αρχιπέλαγος για την ενάρετη ζωή του, τη σοφία και της φρόνησή του... Δεν μπορώ παρά να τον παρομοιάσω με τον περίφημο Λέοντα Αλλάτιο», θέλοντας να τονίσει και τη μεγάλη μόρφωσή του, «προς τον οποίον κατέφευγαν Λατίνοι και Έλληνες αρχιερείς για να τους ερμηνεύσει αρχαίους συγγραφείς και να αναγνώσει πολλά ελληνικά συγγράμματα».³

Έχει γραφεί ότι, μετά την εκδημία του καθολικού αρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου Πόλλα (4 Φεβρ. 1691), «είναι γνωστό πως σημειωνόταν έντονο παρασκήνιο και ζυμώσεις για την εκλογή νέων επισκόπων στην περιοχή»⁴ των νησιωτικών καθολικών επισκοπών. Διάδοχος του Βαρθολομαίου τότε είχε αναδειχτεί ο Πέτρος Μ. Ιουστινιάνη (10 Δεκ. 1691),⁵ κενός δε παρέμενε ο θρόνος της Σύρου από τον έτους 1669, μετά τον θάνατο του Ιωσήφ Guarchi (1655-1669). Υποψήφιος για επισκοπική

² Αυτόθι.

³ Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης, «Ιστορικά Έγγραφα Μήλου [1628-1683] από τα Αρχεία του Βατικανού», περιοδ. Μηλιακά, Αθήνα 1985, τ. Β', σσ. 143-145.

⁴ π. Μάρκος Γ. Φώσκολος, «Ο Μητροπολίτης Παροναξίας Ιωάσαφ (1685-1695). Νέα έγγραφα, νέα στοιχεία και νέα ανάγνωση», Ναξιακά, 6/2016, σσ. 105 επ.

⁵ Αυτόθι.

έδρα φερόταν και ο βικάριος του καθεδρικού ναού της Νάξου Σμάραγδος Ρουγγέρης, εναντίον του οποίου καταφέρονταν πολλοί, εκκλησιαστικοί και λαϊκοί, ακόμη και ο ορθόδοξος μητροπολίτης Νάξου Ιωάσαφ, ο οποίος μάλιστα έγραψε και στη Ρώμη να μη τον τιμήσει με έδρα επισκόπου, παραμένει όμως άγνωστο αν τον έλαβαν υπόψη, αν και ο Ρουγγέρης δεν έγινε ποτέ επίσκοπος.⁶

Μέσα σε κλίμα γενικής εκκλησιαστικής αναστάτωσης στα νησιά από το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα, έχουν γραφεί τα δύο έγγραφα που δημοσιεύονται εδώ σε Παράρτημα.

Πρόκειται α) για την απάντηση που έδωσε σε εντολές της Αγίας Προπαγάνδας ο αρχιεπίσκοπος Τήνου Άγγελος Βενιέρης επί θεμάτων που απασχολούσαν κληρικούς της Νάξου από το έτος 1651 και β) για ένα αντίγραφο (duplicita) της «Κοινότητας Νάξου» (δήθεν), αλλά ανυπόγραφο, κατά του Ρουγγέρη (από 20 Μαΐου 1691), για να μην εκλεγεί επίσκοπος. Το πρώτο είναι ιδιόχειρο του επισκόπου της Τήνου στην ιταλική, όπως και το δεύτερο του αγνώστου συντάκτη. Τα έχομε μεταφράσει στην ελληνική σε ελεύθερη απόδοση και ανήκουν στο Αρχείο ROMA/Sacra Congregazione Propaganda Fide.

ΤΑ ΕΓΡΑΦΑ

1

«Σεβασμιώτατοι,

Με τις, από 17 Φεβρουαρίου 1682, εντολές σας με διατάξατε να σας ενημερώσω λεπτομερώς και όλως κατατοπιστικά περί της υποβληθείσης καταγγελίας στην Αγία Προπαγάνδας από τον δον Φραντσέσκο Λορεντάνο της Νάξου και για λογαριασμό μερικών κληρικών του ιδίου νησιού κατά του βικαρίου πρε Φραντσέσκου Κορονέλλου, με επόμενες δε διαταγές σας της 5ης Μαΐου εγκρίνατε να προέλθω σε εξέταση και του δον Αντώνιου Veggia σχετικά με την αδιάκοπη αναστάτωση που ξεσήκωσε εκείνος ο αρχιεπίσκοπος, που αποδόθηκε όμως στον ειρημένο Φραντσέσκο Κορονέλλο επί όσων έπραξε αυτός ο ίδιος, παρασύροντας τον ένα και τον άλλο στη δημιουργία αναστάτωσης με δημοσιοποίηση στο νησί κάθε δικαιώματός τους. Έτσι με το να έχουν προβληθεί μέχρι τώρα όσα είχαν πρόθεση να προτείνουν προφορικά, με τη βοήθεια των συμπαραστατών τους, οι οποίοι ήταν καλά μελετημένοι και οργανωμένοι, έγιναν αφορμή να ανοίξει, το έτος 1651, Μαΐου 17, η όρεξη του Κρουσίνου Κορονέλλου, πάπιτου του δον Φραντσέσκου, που έθεσε όρο ότι μετά απ' αυτόν το Jus Patronatus θα πρέπει να μεταβιβασθεί στον Γερμανό, τέκνο του, και στους διαδόχους αυτού με υποχρέωση προτίμησης σε ιερέα αυτόν που θα ευρίσκεται από τον Οίκο των Κορονέλλων. Την ίδια ημέρα εμφανίσθηκε και ο δον Αντώνιος Veggia με τον ίδιο όρο και δήλωση, απαγορεύθηκε όμως από τον αρχιεπίσκοπο.

Τώρα εμφανίσθηκε ο ειρημένος δον Φραντσέσκος Κορονέλλος ως διεκδικητής ενώπιον της Δικαιοσύνης Νάξου με τρόπον χλευαστικόν, ως ο κατ' εξοχήν ενδιαφερόμενος σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας περί του θεσμού, παρά τη μεγάλη υποχρέωση που είχε να καλλιεργεί τα κτήματα, η δε τέλεση των λειτουργιών για τα κτήματα αυτά είχε αφεθεί, για πολύ καιρό, στον Veggia, χωρίς να ακουσθεί ο μονσινιόρε να λάβει τα πρέποντα μέτρα προκειμένου να προτιμηθεί ο Κορονέλλος, ανιψιός του θεμελιωτή αυτού του θεσμού, με αποτέλεσμα να επιβαρυνθεί ο δον Αντώνιος, εγώ δε, με την ισχύ της εξουσίας που μου παρεχώρησαν οι σεβασμιότητές σας consideratis consideantis, έκλεισα το ζήτημα με εντολή την άσκηση έφεσης.

⁶ Αυτόθι.

Ως προς το Κεφάλαιο 2^ο, ότι ο Κορονέλλο αφαιρεσε από τον Φραντσέσκο Κάλβο μιαν άλλη εκκλησούλα την οποία διατηρούσε διά του Κρουσίνου Σουμαρίππα και από τον σεβασμιώτατο αρχιεπίσκοπο (μέσω επιστολών του) ότι, ενώ ο Κάλβο δεν εξεπλήρωνε τις υποχρεώσεις που είχε για τις λειτουργίες, με τον ισχυρισμό ότι, ακόμη και κατά τις επισκέψεις του εδώ, αποκαθιστούσε άλλους στη θέση του χάριν του *Jus Patronato* του Σουμαρίππα. Ο ίδιος λοιπόν του την αφαιρεσε και την παρεχώρησε με συγκατάθεσή του από τον ίδιο τον αρχιεπίσκοπο, στον δον Φραντσέσκο Κορονέλλο.

Ως προς το 3^ο, ότι ο Κορονέλλο, όταν ήταν προκαθήμενος εφημέριος, αφαιρεσε από τον σεβασμιώτατο της Μήλου μιαν οικία, με το πρόσχημα ότι του είχε δανείσει 30 σκούδα. Επ' αυτού πληροφορήθηκα ότι έχει καλή δικαιολογία επί δικών του κεφαλαίων από χρέη που πραγματοποίησε για να διεκπεραιώσει την παπική επιστολή (*bolla*) του ειρημένου σεβασμιωτάτου Καμίλλη και περισσότερες ψευδεπιστολές· πλην όμως τα πάντα καταπίπτουν από την τοποθέτηση ενός συγγενούς του ειρημένου σεβασμιωτάτου Καμίλλη, ευρίσκεται δε ακάλυπτος της πίστωσής του ο Κορονέλλο και παρακαλεί για την πρόνοιά Σας.

Επί του 4^{ου} Κεφαλαίου, ότι δεν εφρόντισε κατ' ελάχιστον ο Κορονέλλος να ανακαλύψει το κιβώτιο του δον Λίβιου Σουμαρίππα που εκλάπη από τον καθεδρικό ναό όπου είχε κατατεθεί γεμάτο με μεταξώτα υφάσματα και είχε αυτός το κλειδί, δεν προέβη δε σε ανακοίνωση ότι είχαν κλαπεί, βεβαιώθηκα δε ότι η κρύπτη εντός του ιεροφυλακείου είναι τόπος κοινόχρηστος και δημόσιος χώρος, όπου ο κάθε ένας μπορεί να πάρει τα πράγματά του και είναι χωρίς κλειδί. Εξ άλλου το ιεροφυλακείο και η εκκλησία εξαρτώνται από τον Μεγάλο Ιεροφύλακα και όχι από τον θησαυροφύλακα, μέσα δε στην κρύπτη ο κάθε ένας που κλέπτει πράγματα μπορεί να τα μεταφέρει, ακόμη και αν ευρίσκονται και άλλοι εκεί που διατηρούν δικά τους. Γ' αυτό ο Σουμαρίππα εδώ και 8 χρόνια δεν αξίωσε τίποτα από τον Κορονέλλο, αλλά προέβη σε αιφνίδιο αφορισμό, όταν ανεκάλυψε την κλοπή των πραγμάτων του.

Επί του τελευταίου κεφαλαίου, ότι δεν εστάθηκαν εμπόδια στις υποδείξεις των περιελθόντων προγενέστερα <αποστολικών> επισκεπτών αναφορικά με τους λογαριασμούς των εισοδημάτων της εκκλησίας και ότι πρέπει ταύτα να κατατίθενται ενώπιον της συνόδου των κανονικών παρουσία του σεβασμιωτάτου αρχιεπισκόπου, το δε ταμείο αυτών να είναι ενισχυμένο με δύο κλειδιά, το ένα από τα οποία πρέπει να τηρείται από τον θησαυροφύλακα και το άλλο από το εκλεγόμενο από την ανωτέρω σύνοδο πρόσωπο, αν και ο Κορονέλλο θα ήθελε αμφότερα τα κλειδιά για να κάνει τους λογαριασμούς κατά τον δικό του τρόπο. Απήντησα ότι το ζήτημα έχει ρυθμιστεί με το παράδειγμα των προγενεστέρων που κρατούσαν μόνο ένα· γι' αυτό αποποιήθηκαν τα κλειδιά μέχρι νεωτέρων διαταγών των σεβασμιοτήτων σας, δεδομένου ότι οι λογαριασμοί έχουν ήδη πραγματοποιηθεί ενώπιον του αρχιεπισκόπου και της συνόδου· αυτά δύναμαι να προσφέρω προς τις σεβασμιότητές σας και με βαθύτατο σέβας κατασπάζομαι τις εσθήτες σας.

Τήνος, 6 Απριλίου 1683

Των σεβασμιοτήτων σας

Δούλος ταπεινός

Άγγελος Βενιέρης

επίσκοπος Τήνου»

SCPF/SCR. NON RIFERITE, ARCIPELAGO, vol.4, ff.17^{RV}-18^R

Αντίγραφο

«Σεβασμιώτατοι,

Προκειμένου να ενημερωθούν οι σεβασμιότητές σας και γνωρίσουν την προσωπικότητα, τη ζωή και την κακή εξέλιξη του Σμάραγδου Ρουγγιέρη, πρεσβυτέρου του εδώ καθεδρικού ναού της Νάξου, προσερχόμαστε όλοι εμείς της Κοινότητος της Νάξου ταπεινοί υπηρέτες των σεβασμιοτήτων σας κοινή συναινέσει και ενώπιον του Εσταιρωμένου χωρίς καμμίαν εμπάθεια για δυσφήμιση, να σας πληροφορήσωμε επακριβώς περί των κακών πράξεών του:

Πρώτον. Κατάγεται από κατώτερη κοινωνική τάξη της Τήνου. Ο πάππος του, καλούμενος Μπαρμπαλιάς, όταν έφθασε στη Νάξο για να συζευχθεί, επήγε ένα βράδυ να σαλτάρει σε ένα παληάλογο και εκτύπησε τους συγγενείς του δίνοντάς τους μία κλωτσιά· θεραπεύτηκαν βραδύτερα.

2^ο) Ο πατέρας του Ρεϊνάρντο Ρουγγέρο είχε το παρατσούκλι *Intrigo = Radioύργος* για τις κακές πράξεις του, τα σκάνδαλα και τις καταδίκες του, που καθημερινά αναστάτωναν όλο το νησί της Νάξου, πότε συγγενείς με συγγενείς, κληρικούς με κληρικούς και γενικά με όλους· ο ειρημένος, αφού εξομολογήθηκε και μετέλαβε των αχράντων μυστηρίων, το Μέγα Σάββατο επήγε ένοπλος και, επειδή ήταν του άρεσε, τραυμάτισε ένα ξένον κουμπάρο του, αλλά κατόπιν, χωρίς να περάσει ούτε μία ώρα, έσπευσε να πυροβολήσει εναντίον ενός άλλου, τον τραυμάτισε στη γάμπα του ποδιού του και ο δυστυχής απεβίωσε.

3^ο) Ο ειρημένος τον καιρό της Αποστολικής Επίσκεψης του σεβασμιωτάτου Ιωσήφ, επισκόπου Ιεραπόλεως, προκειμένου να δυσφημήσει τον σεβασμιώτατο Πόλλα, αρχιεπίσκοπο [Νάξου] έντυσε δύο μικρά αγόρια δώδεκα ετών με γυναικεία ενδύματα και τα παρουσίασε επί παρουσία, επί πληρωμή, ενώπιον του ειρημένου μονσινιόρε για να ζητήσουν από τον αρχιεπίσκοπο ελεημοσύνη προκειμένου να τον εκθέσει, αλλά τούτο έγινε αντιληπτό και μετά αποκαλύφθηκε η πονηριά του απ' τα ίδια τα παιδιά.

4^ο) Ο ειρημένος δον Σμάραγδος, τέκνο του εν λόγω Βερνάρδου, ακολούθησε τα βήματα αυτού· από 12 ετών τον εισήγαγαν στη συντροφία των Ιησουΐτών, οι οποίοι τον έστειλαν στη Γαλλία να πραγματοποιήσει τη μαθητεία του· εκεί δεν παρέλειψε με φευδείς κατηγορίες και τα ζιζάνια που έσπερνε να αναστατώσει τους συντρόφους του.

5^ο) Μετά τη μαθητεία του εκεί, επειδή όλοι εγνώριζαν περί ποίας προσωπικότητος επρόκειτο, τον εξαπέστειλαν στη Νάξο, όπου άρχισε αμέσως να σπέρνει ψιθύρους, διχόνοιες και έχθρες μεταξύ των Ιησουΐτών· όπως έγινε δε γνωστό, ξεσήκωνε παιδιά που σπούδαζαν στους Καπουτσίνους και τα οδηγούσε βιαίως στους Ιησουΐτες προς νέκρωση της Πίστεως.

6^ο) Ήλθε σε προστριβές με δηκτικά λόγια ενηλίκων με τον ανώτερό του θίγοντας ακόμη και τον ηγούμενο.

7^ο) Με την πρόβλεψη ότι αν οι μαθητές περάσουν στη συντροφία τους θα ακολουθήσουν πολλά σκάνδαλα, τον εξεδίωξαν προς μεγάλην του εντροπή.

8^ο) Κατά την επιστροφή του στη Νάξο απαίτησε από τον αρχιεπίσκοπο να τον χειροτονήσει, αλλ' εκείνος γνωρίζοντας με τι πρόσωπο είχε να κάνει δεν ηθέλησε να το πράξει ποτέ. Όμως, όταν τον παρεκάλεσαν οι συγγενείς του πολλές φορές με την υπόσχεση ότι θα τον έχουν υπό την επιτήρησή τους αν τον ελεήσει, έδωσε τελικά την έγκρισή του με άδεια να μεταβεί στη Μήλο να τον χειροτονήσει ο σεβασμιώτατος Καμίλλης, όπως και έγινε· όταν επέστρεψε στην πατρίδα, συμφιλιώθηκε με τον βικά-

ριο Κορονέλλο, θείον του, υβρίζοντας με λόγια απαράδεκτα τον αρχιεπίσκοπο άνευ λόγου, όπως φαίνεται από κάποιο έγγραφό του συντεταγμένο από το ίδιο του το χέρι, το οποίο ανακοινώθηκε στον θείο του. Για επιπολαιότητες και άλλες παρόμοιες ενέργειες εγκατέλειψε την Εκκλησία και, αντί ταπείνωσης και παράκλησης συγχώρεσης, ανεχώρησε για τη Ρώμη χωρίς άδεια. Εκεί έτυχε της συγχώρεσης του αρχιεπισκόπου χωρίς να ακούσει η Αγία Προπαγάνδα τα δίκαια του και επέστρεψε στη Νάξο με τον τίτλο του *preposto* (= προκαθήμενος εφημέριος), χωρίς μάλιστα να έχει χοροστατήσει ποτέ σε λειτουργία στον καθεδρικό ναό, όπως έχουν υπηρετήσει οι άλλοι από μικροί προς μεγάλη προσβολή όλης της συνόδου, που είναι όλοι ηλικιωμένοι και γέροντες.

9º) Από την ώρα που επέστρεψε στην πατρίδα δεν εστάθηκε ούτε μιαν εβδομάδα στην υπηρεσία του Χορού, όπως οι άλλοι, αλλ' επήγαινε πότε στην ΚΠολη, πότε στη Βενέτικη Αρμάδα για να ασκήσει δικηγορία και να γεμίσει τη σακούλα του με το αίμα των πτωχών ενάντια στη Θέληση του Κυρίου του.

10º) Επήγε στην Αρμάδα όταν ναυαρχούσε ο *Gerolimo Cornaro* και μηχανεύτηκε τον θάνατο τεσσάρων προσώπων· ο ένας εξ αυτών απεβίωσε στην αλυσίδα και οι τρεις ευρίσκονται μέχρι σήμερα στη Γαλέρα.

11º) Όταν ανακαταλήφθηκε από τον σεβασμιώτατο αρχιεπίσκοπο η Εκκλησία, λόγω των κακών πράξεων αυτού και επειδή εξακολούθησε να την υπηρετεί, όπως είχε υποχρέωση, ως πρόσωπο θρασύ χωρίς κανένα σεβασμό προς τον λαό, προκάλεσε δημοσίως στην πλατεία τον αρχιεπίσκοπο λέγοντάς του ότι δεν τον έχει σε εκτίμηση ούτε κατ' ελάχιστον, ο δε αρχιεπίσκοπος ξεκίνησε αμέσως τη διαδικασία του αφορισμού· ελάχιστη σημασία έδωσε σ' αυτήν με τέτοιον μάλιστα τρόπον, ώστε αν απεβίωνε ο αρχιεπίσκοπος χωρίς να λάθαινε συγχώρεση, [όπως και έγινε], θα εξακολουθούσε να φέρει το φορτίο του αφορισμού.

12º) Έγινε συνοδικός βικάριος με τρεις μόνο ψήφους, είτε με απειλές, είτε με συγχωρήσεις ώστε να γίνει δυνατή η παροχή των ψήφων τους· δεν επέρασε όμως ούτε μία εβδομάδα και ξεκίνησαν μεγάλες εχθρότητες μεταξύ όλων ημών, ώστε σήμερα να ευρισκόμαστε σε μεγάλους κινδύνους.

13º) Αυτοί που τον εψήφισαν συνοδικό βικάριο (*capitolare*) είναι σε μεγάλο βαθμό μετανοημένοι και απευθύνθηκαν στις σεβασμιότητές σας, όχι για άλλο λόγο, αλλά για την κακή διοίκηση και το πάθος του που άρχισε να επιχειρεί ένας άνθρωπος νέος, τριάντα χρόνων, στην εκτίμηση ότι δεν έχει πρόθεση να την αλλάξει σκεπτόμενος καλά, αλλ' από κακία.

14º) Η αιτία που, από συνήθεια, αναθέτει την ελεημοσύνη κάθε τεσσαρακοστή στους Πατέρες Καπουτσίνους και τους Ιησουΐτες.

15º) Τη Μεγάλη Εβδομάδα στην πλατεία έρχεται δημόσια στα λόγια με μερικούς προκρίτους του τόπου αυτού, οι οποίοι, από σεβασμό προς την Αγία Εκκλησία, ρωτούν αν πρόκειται να παραμείνουν οι ίδιοι Άγιοι [*Αρχιερείς*], κάνει τον κουφό μέχρι νεωτέρων εντολών της Ρώμης, με την ελπίδα ότι η Αγία Προπαγάνδα θα ενεργήσει επιδέξια προς τον περίλυπον αυτόν λαό παρέχοντάς του μιαν εξαίρετη προσωπικότητα γι' αυτήν την Εκκλησία.

16º) Οι υπογραφές που φρόντισε να μπουν στο όνομα μερικών προκρίτων και διαφόρων άλλων είναι κίβδηλες, γιατί επήγαινε στην πλατεία του λιμανιού όπου έβαζε τους ναυτικούς διαφόρων περιοχών να υπογράφουν με τα ονόματα εκείνων που ούτε καν εγνώριζαν· και τούτο για την απόκτηση δύναμης από τους νέους, που είχαν έναν

κουρσάρο αγαπητόν, ώστε από φόβο υπέγραφαν αυτοί, παρ'όλο που δεν γνώριζαν.

17^ο) Για όλα τα σκάνδαλα που δημιουργήθηκαν από εχθρότητες μεταξύ εκκλησιαστικών και λαϊκών υπήρξε αίτιος αυτός και η πηγή προέλευσής του.

18^ο) Ο αδελφός του ευρισκόμενος στη Γαλλία είναι καταδικασμένος διά βίου στις Γαλλικές γαλέρες για τις πανουργίες και τις δολοφονίες τους.

19^ο) Απειλήσε τον πατέρα Μιχαήλ Κορφιάτη, κακόνικον, ότι αν δεν τον εψήφιζε να γίνει Βικάριος καπιτολάρε όταν είχαν έλθει στη Νάξο οι Τούρκοι, επειδή είχε διατελέσει εφημέριος στα βενετσιάνικα πλοία, ο οποίος τον εψήφισε από φόβο.

20^ο) Στον δον Γεώργιο Σουμαρίππα, ο οποίος έχει μαζί του κάποιαν ιδιαίτερη φιλία, αλλ' από ευπρέπεια δεν αναφέρεται τι είδους φιλία είναι αυτή, υποσχέθηκε ότι όταν του προσφέρει την καπελανία, ένα καλό δώρο, το οποίο, μαζί με τη εξουσία του ορντιναρίου (= τακτικού), ασκεί την κατάλληλη επιφροή, ώστε να του δώσει την ψήφο του.

21^ο) Στον δον Νικόλαο Γαβρά, ταμία, υποσχέθηκε να του προσφέρει σαράντα ρεάλια προκειμένου να μεταβεί στη Ρώμη για να καταμαρτυρήσει εναντίον του θείου του Φραντσέσκου Κορονέλλου, decano, ο οποίος υπηρετούσε, με κοινή αποδοχή, δώδεκα χρόνια ως Γενικός Βικάριος, μέχρι του θανάτου του αειμνήστου αρχιεπισκόπου.

22^ο) Η μητέρα του, βλέποντας τις κακές του σχέσεις και ότι πάντοτε βαδίζει προς την καταστροφή του, αφού κανείς δεν λέει καλόν λόγο γι' αυτόν, δεν επιθυμεί να συγκατοικεί μαζί του, πολλές δε φορές κρύβεται απ' αυτόν.

23^ο) Για τις διαφορές που δημιουργεί καθημερινά μεταξύ Λατίνων και Ελλήνων, μία νύκτα, αν δεν τον ειδοποιούσαν, όταν είχε ξυλοκοπηθεί από τους Έλληνες, οι οποίοι βέβαια αναμένουν πάντοτε προς τούτο.

24^ο) Δεν έχει αφήσει κανένα κληρικό που να μη τον έχει προπηλακίσει με δηκτικά λόγια, κάθε ημέρα δε επιτίθεται πότε στον ένα, πότε στον άλλο, ουδέποτε δε προσέρχεται στα καθήκοντά του χωρίς να κάνει φασαρία.

25^ο) Υποσχέθηκε στον εξάφελφο του Κρεσεντίνο Σκορδιαλό ότι όταν του προσφέρει εκατό τζεκίνια για να μεταβεί στη Ρώμη, προκειμένου να διεκδικήσει την αρχιεπισκοπή της Εκκλησίας μας, πράγμα που αν γίνει όταν ανακύψουν πολλές διαφωνίες και η μεγαλύτερη για τους Λατίνους να γίνουν Έλληνες [= δηλ. να προσέλθουν στην Ορθοδοξία].

26^ο) Στον Χορό, όπως είναι υποχρέωσή του και όπως κάνουν όλοι οι άλλοι κανονικοί, ουδέποτε φάνηκε ότι συμμετείχε και αυτός.

27^ο) Όσες φορές απουσιάζει από τη Νάξο και πηγαίνει απ' εδώ και από εκεί για να ασκήσει δικηγορία και να γεμίσει τη σακούλα του με χρήματα των άλλων, ουδέποτε αναθέτει σε άλλον κληρικό να ασκήσει τα καθήκοντά του και οι ψυχές υποφέρουν από την αμέλειά του.

28^ο) Ο πατέρη Πέτρος Κάλβο, ιησουΐτης, ευρήκε αυτόν τον Σμάραγδο στη Ρώμη και του παρέδωσε ένα κιβώτιο γεμάτο με κάθε είδους αντικείμενα ευσέβειας, προκειμένου να τα μεταφέρει στην Ανατολή στους πατέρες της Συντροφίας τους, αλλ' αυτός την παρακράτησε για τον εαυτό του, οι δε πατέρες οδύρονται εναντίον του κλέπτη.

29^ο) Έχει παραδοθεί σε μεγάλον βαθμό στο κρασί και ποτέ δεν περνά εβδομάδα που να μην είναι μεθυσμένος δύο ή τρεις φορές εξ αιτίας του κρασιού, οπότε διαπράττει πολλά σφάλματα ενώπιον όσων τον βλέπουν.

30^ο) Όταν ο σεβασμιότατος αρχιεπίσκοπος προσκλήθηκε σε ένα συμπόσιο, αυτός ευρίσκονταν ακόμη πλησίον του, αλλά δέκα ημέρες αργότερα ο αρχιεπίσκοπος βρέθηκε νεκρός, οπότε υπήρξε κοινή φήμη ότι ο δον Σμάραγδος τον είχε καταπονήσει

επειδή επιθυμούσε διακαώς να γίνει αρχιεπίσκοπος.

31°) Την τρέλλα του για τις γυναίκες δεν είναι δυνατόν να περιγράψουμε στις σεβασμιότητές σας από ευπρέπεια, φθάνει μόνο ότι το κρασί οδηγεί σε κακό, παρόλο που φέρει αγιότητα.

32°) Κατά συνήθεια, όπως πάντοτε, δεν καταφθάνουν ποτέ γράμματα στα χέρια του, που δεν τα ανοίγει [δήθεν] για να ενημερώνεται στις υποθέσεις των άλλων.

33°) Τέλος, δεν υπάρχει φόβος προς τον Θεό και σπάνιες είναι οι φορές που φαίνεται ότι ασκεί το καθήκον του και ιερουργεί στο θυσιαστήριο κατά τη λειτουργία, όταν δε ευρίσκεται στη Βενέτικη Αρμάδα ουδέποτε τον είδαν να ασκεί το θείο έργο του και να τελετουργεί τα Άγια των Αγίων, ώστε πολλοί κληρικοί που έτυχε να βρεθούν στην Αρμάδα σκανδαλίστηκαν, επειδή ποτέ δεν τον είδαν να έχει την ελάχιστη ευσέβεια.

Σεβασμιώτατοι Κύριοι,

Τα ανωτέρω μας φαίνονται αρκετά για την προσφορά εκδούλευσης προς την Εκκλησία μας, τόσο από ζήλο προς τον Θεό, αλλά και για την οικοδόμηση και ικανοποίηση του Λαού με την δική σας ενημέρωση, προκειμένου να ικανοποιηθεί η ως τώρα υπομονή μας προς τον Θεό και στη σεβασμιότητά Σας, με την παράκληση για την αγάπη του Κυρίου και για τις πανάγιες πληγές του Κυρίου μας Ιησού Χριστού Εσταυρωμένου, ώστε να συντελέσει, όπως πρώτα, να διακυβερνηθεί η Εκκλησία μας από κάποιον καλόν ἀνθρωπο, πρακτικόν και έντιμον προς τον Θεόν, όπως αποδέχονται και οι σεβασμιότητές σας· παραμένουμε δε βέβαιοι ότι, όπως κυβερνηθήκαμε διά του Αγίου Πνεύματος, να εκδιώξετε αυτό το θυελλώδες παιδί, από το οποίο ακόμη και αυτοί οι Έλληνες σκανδαλίζονται από την κάκιστη διακυβέρνησή του, τόσο που ποτέ κανείς δεν μηχανεύτηκε τόσα ελεεινά όσο αυτό, και να εκλέξουμε κάποιον που θα μας ικανοποιήσει. Όλα λοιπόν τα επαναθέτουμε στη φρόνησή σας με ταπεινότητα προκειμένου να τα εξετάσετε μετά προσοχής.

Γονυκλινείς κατασπαζόμαστε τις άκρες της πορφύρας σας με κάθε ταπεινότητα.

Νάξος, 20 Μαΐου 1691

Των σεβασμιοτήτων Σας

Ταπεινοί και υπόχρεοι δούλοι

Η Κοινότητα Νάξου»

SCPF/GONGR. PARTICOLARI vol. 30, ff 620R-622^V + 681^R